

ULUSLARARASI HUKUK ÇERÇEVESİNDE FAHRÎ KONSOLOS

(Araştırma Makalesi)

DOI: <https://doi.org/10.33717/deuhfd.1589996>

Prof. Dr. Anıl ÇAMYAMAÇ*

Arş. Gör. M. Halid KAVAK**

Öz

Uluslararası hukukun en eski kurumlarından biri olan konsoloslar, devletlerin devamlılığında her zaman hayatî bir rol oynamıştır. Nitekim devletler siyaset dışındaki alanlarda iletişim kurarken konsoslardan yoğun şekilde yararlanma eğilimindedir. Konsolosların kökenleri antik çağlara kadar uzansa da modern kullanımı esasen Ortaçağda başlamıştır. Temelde iki ana konsolos kategorisi bulunmaktadır: “Kariyer konsolosları” (consules missi) ve “fahrî konsoloslar” (consules electi). Görünen odur ki, ikincisi özellikle 19’uncu yüzyılın sonlarında eleştirilmiş olsa da ehemmiyeti hiçbir zaman azalmamıştır. Önemi ve yaygın kullanımı ne olursa olsun, uluslararası hukukta fahrî konsolosluğun kesin bir tanımı bulunmamaktadır. Bu kadar yaygın bir müessesenin tanımının olmayışı büyük bir eksiklik olarak değerlendirilebilir. Ayrıca, yukarıda belirtilen konsolos kategorilerinin kendi hukukî statüleri bulunmaktadır. Bu nedenlerden ötürü fahrî konsolosların analizinin yapılması isâbetli bir yaklaşım olacaktır. Ayrıca, bu konuda yazılmış çok az risale ve makale bulunduğu da gözden kaçırılmamalıdır. Dolayısıyla, bu makalenin temel amacı, sırasıyla, fahrî konsolos müessesini tanıtmak ve uluslararası hukuka göre fahrî konsolosların hukukî statülerini analiz etmektir.

* İzmir Bakırçay Üniversitesi Hukuk Fakültesi, Milletlerarası Hukuk Anabilim Dalı Öğretim Üyesi, İzmir (anil.camyamac@bakircay.edu.tr) ORCID: 0000-0002-8476-9110 (Geliş Tarihi: 22.11.2024-Kabul Tarihi: 17.01.2025) Yazar, eserinin Derginize ait bilimsel etik ilkelere uygun olduğunu taahhüt eder.

** İzmir Bakırçay Üniversitesi Hukuk Fakültesi, Milletlerarası Hukuk Anabilim Dalı, İzmir (halid.kavak@bakircay.edu.tr) ORCID: 0000-0001-7757-1555 (Geliş Tarihi: 22.11.2024-Kabul Tarihi: 17.01.2025) Yazar, eserinin Derginize ait bilimsel etik ilkelere uygun olduğunu taahhüt eder.

Anahtar Kelimeler

Fahrî Konsolos, Kariyer Konsolosu, Consules Electi, Consules Missi, Konsolosluk Ayrıcalık ve Bağışıklıkları

**THE HONORARY CONSUL IN THE FRAMEWORK OF
INTERNATIONAL LAW**

(Research Article)

Abstract

As one of the oldest institutions of international law, consuls have always played a vital role in the continuum of States. Indeed, when communicating in the fields other than politics, States tend to utilise consuls extensively. Although the origins of consuls can be traced back in antiquity, modern usage started in the Middle Ages. In essence, there are two main categories of consuls: career consuls (consules missi) and honorary consuls (consules electi). Despite the fact that the latter was criticised particularly in the late 19th Century, as it appears, its importance has never diminished. Regardless of its importance and wide usage, there is no exact definition for honorary consuls in international law. The lack of a definition for such a wide spread institution could be inferred as a major deficiency. Furthermore, the aforementioned categories of consuls have their own legal status. For these reasons, it would be an adequate approach to analyse honorary consuls. Additionally, there are very few treatises and essays that were written on the said subject. Hence, the main purpose of this article is to introduce the institution of honorary consuls, and to analyse their legal status according to international law, respectively.

Keywords

Honorary Consuls, Career Consuls, Consules Electi, Consules Missi, Consular Immunities and Privileges

GİRİŞ

Devletler arasında kurulan resmî ilişkileri, en basit hâliyle, iki temel gruba ayırmak mümkündür. Bunlar diplomatik ve konsüler ilişkilerdir. Diplomatik ilişkiler siyasî nitelikli ilişkileri ifade etmek için kullanılmaktadır. Konsolosluk ilişkileri ise ilke olarak siyaset dışı ilişkiler çerçevesinde kurulmaktadır¹. Siyaset dışı ilişkilerden kasıt ise temelde ekonomik, bilimsel ve kültürel ilişkiler olmaktadır². Her iki tür ilişki de devletin dışişleri bakanlığına bağlı olarak yürütülmektedir³. Ancak, her iki ilişki sistemine uygulanacak kuralların genel olarak farklı olduğuna işaret edilmelidir. Nitekim her iki

¹ İstisnâî hâllerde konsoloslara diplomatik görevler verilebilmektedir. “İşgüder konsolos” olarak da anılan diplomatik görevler üstlenmiş konsoloslar diplomat sayılmayacak ve diplomatik ayrıcalık ve bağımsızlıkları hâiz olamayacaklardır. İşgüder konsoloslarla alâkalı Konsolosluk İlişkilerine Dair Viyana Sözleşmesi (1963) (bkz. *infra* dipnot: 5) m. 17/1 şu şekilde kaleme alınmıştır: “Gönderen Devletin diplomatik temsilciliği bulunmayan ve üçüncü bir Devletin diplomatik temsilciliği tarafından da temsil olunmayan bir Devlette, konsolosluk memuru, kabul eden Devletin muvâfakatiyle ve kendi konsolosluk statüsüne hâle gelmeksizin diplomatik görevleri yerine getirmekle görevlendirilebilir. Bu görevlerin konsolosluk memuru tarafından yerine getirilmesi, ona hiçbir diplomatik ayrıcalık ve bağımsızlık hakkı vermez”.

² Diplomatik ilişkiler kapsamına uluslararası örgütler nezdinde atanan temsilciliklerin de dâhil olduğu gözden kaçırılmamalıdır. Bu itibarla, konsolosluk ilişkileri (statü ve işlevleri) uluslararası örgütler nezdinde atanan temsilcilerin işlevleri ve statüleriyle de bağdaşmamaktadır. Nitekim *Arcaya v. Pérez Dávila* (1956) sonrasında Amerika Birleşik Devletleri Dışişleri Bakanlığı tarafından ülkedeki yabancı misyon şeflerine bir bildirim gönderilmiştir. Bu bildirimde, konsolosluk memur ve çalışanlarının uluslararası hukuk, teâmül ve ikili anlaşmalarla belirlenmiş olan işlev ve statülerinin Birleşmiş Milletler Merkez Anlaşması uyarınca kendilerine diplomatik ayrıcalık ve bağımsızlık tanınmış temel temsilciler ve temsilciliklerin üyelerinin işlev ve statüleriyle bağdaşmadığı belirtilmiştir. Bu yüzden de Birleşik Devletler’in, Merkez Anlaşması’nın 15’inci kısmı uyarınca diplomatik bağımsızlığı hâiz kişilerin aynı zamanda konsüler veya herhangi diplomatik niteliğe sahip olmayan bir işlevi hâiz olmalarını genel olarak tanımayacağı ilâve edilmiştir. Konuya ilişkin olarak bkz. **Henkin**, Louis/**Pugh**, Richard C./**Schachter**, Oscar/**Smit**, Hans (eds.): *International Law: Cases and Materials*, 3rd Edition, West Publishing, St. Paul 1998, s. 1208.

³ Her ne kadar diplomatik ilişkiler ağırlıklı olsa da, genel anlamda, diplomatik ilişkilerle birlikte, konsolosluk ilişkileri ve ötesinde uluslararası örgütlerle ilişkiler bir bütün olarak diploması hukukunu oluşturmaktadır. Meselâ *Maresca* diplomatik ilişkiler olmaksızın da konsolosluk ilişkilerinin varlığı hususuna değinirken iki sistem arasında farklar olduğunun altını çizmiş; ancak yine de iki sistem arasında birçok noktada temasın varlığına işaret etmeyi de ihmal etmemiştir. Bunun ötesinde, yazar, ana farkın düzenledikleri alanlar olduğunu, konsoloslukların, temelde iç hukukla ilgili faaliyetleri yürütürken, diploması temsilciliklerinin uluslararası düzlemdeki faaliyetleri yürüttüğünü ifade etmiştir. Bkz. **Maresca**, Adolfo: “Les relations consulaires et les fonctions du consul en matière de droit privé”, *Recueil des cours*, vol. 134, 1970-III, 1970, s. 115-116.

müessese için farklı evrensel sözleşmeler söz konusudur. Bununla beraber, diplomatik ve konsüler ilişkiler farklı sözleşmelerle düzenleniyor olsa da, bu Sözleşmelerdeki birçok hüküm birbirine koşut biçimde şekillendirilmiştir. Tabii ki, düzenlenen ilişkilerin nitelikleri, belirtildiği üzere farklılıklar taşımakta ve düzenlemeler her ne kadar koşut gibi görünse de, farklılıkları barındırmaktadır.

Konsolosluk uluslararası alanda devletler veya toplumlar arasında ilişkileri temsil eden, yöneten en eski müesseselerden biri konumundadır. Bu itibarla, konsoloslar tarihin çeşitli dönemlerinde farklı yetkilerle donatılmıştır. Konsolosluk müessesesi dâhilinde fahrî konsolosların ayrı ve önemli bir yeri bulunmaktadır⁴. Bu hususların nedenlerinin çalışmanın içerisinde mümkün olduğunca açıklanması amaçlanmaktadır. Böylelikle bu çalışmada Türk hukuk doktrinde fazlaca ele alınmayan bir konu, konsolosluk ilişkilerinde fahrî konsolosların kullanılması, mercek altına alınacaktır. Bunun için 1963 yılında bağtlanan Konsolosluk İlişkilerine Dair Viyana Sözleşmesi⁵ başta

⁴ Yazarların da dikkat çektiği üzere fahrî konsolosluklardan değil, fahrî konsoloslardan bahsedilmektedir. Bu konuda meselâ bkz. **Bratt**, Martin: "Status and Functions of Honorary Consuls", *Annuaire de l'Association des auditeurs et anciens auditeurs de l'Academie de droit international de La Haye*, vol. 49/50, 1979/80, s. 96.

⁵ 24 Nisan 1963 tarihinde bağtlanan, 19 Mart 1967 tarihinde yürürlüğe giren ve günümüzde aralarında Türkiye'nin de bulunduğu (19 Şubat 1976) 182 tarafı olan Konsolosluk İlişkilerine Dair Viyana Sözleşmesinin (1963) resmî metinleri için bkz. "Vienna Convention on Consular Relations", *United Nations-Treaty Series*, vol. 596, no: 8638, 1967, s. 261-467. Sözleşmenin Türkçe resmî metni için bkz. Resmî Gazete 29.05.75 Sayı: 15249. Bundan sonra kısaca *Viyana Sözleşmesi (1963)* olarak anılacaktır. Ayrıca, Viyana Sözleşmesine (1963) dair ayrıntılı açıklama ve değerlendirmeler için bkz. **Torres Bernardez**, Santiago: "La convention de Vienne sur les relations consulaires", *Annuaire français de droit international*, vol. 9, 1963, s. 78-118; **do Nascimento e Silva**, Geraldo Eulalio: "The Vienna Conference on Consular Relations", *International & Comparative Law Quarterly*, vol. 13/4, 1964, s. 1214-1254 (Vienna Conference on Consular Relations); **Papas**, C. N.: "Brefs commentaires sur le convention de Vienne de 1963 sur les relations consulaires", *Revue hellénique de droit international*, vol. 17/1, 1964, s. 88-97; **Lewis**, Charles J.: *State and Diplomatic Immunity*, 2nd Edition, Lloyd's of London Press, London 1985, s. 196-206; **Lee**, Luke T.: *Consular Law and Practice*, 2nd Edition, Clarendon Press, Oxford 1991, özellikle s. 23 vd.; **Kussbach**, Erich: "Vienna Convention on Consular Relations (1963)", *Encyclopedia of Public International Law*, vol. IV (R-Z), Edited by Bernhardt, North-Holland/Elsevier, Amsterdam 2000, s. 1289-1293; **Kadelbach**, Stefan: "Addendum", *Encyclopedia of Public International Law*, vol. IV (R-Z), Edited by Bernhardt, North-Holland/Elsevier, Amsterdam 2000, s. 1293-1295; **Lee**, Luke T./**Quigley**, John B.: *Consular Law and Practice*, 3rd Edition, Oxford University Press, Oxford 2008, özellikle s. 21 vd.; **Richtsteig**, Michael: *Wiener Übereinkommen über diplomatische und konsularische Beziehungen: Entstehungsgeschichte, Kommentierung, Praxis*, 2. Auflage, Nomos, Baden-Baden 2010, s. 125-262; **Dienelt**, Anne: "Vienna Convention on Consular Relations (1963)",

olmak üzere devletler arasındaki düzenlemeler kapsamında konuya yaklaşılabacaktır.⁶ Fahrî konsolosların kullanılması irdelenirken kilit nokta, konsolosluk müessesesinin özümsemesi olmalıdır. Bu çerçevede, incelemelere öncelikle tanımlarla başlanılacak sonrasında fahrî konsolosların kullanımı başta olmak üzere genel olarak konsolosluk müessesesinin kısa bir tarihçesiyle devam edilecektir ki, bu yapılırken konsolosluk müessesesinin geldiği son nokta aşamalarıyla ortaya konulmuş olacaktır. Müteâkiben, fahrî konsolos ve meslekten konsolosluk çerçevesinde hukukî statülere ilişkin karşılaştırmalı olarak incelemelere devam edilecektir.

Bahsedilen bu değerlendirmeler yapılırken, hangi kaynakların gözetileceği de ortaya konulmalıdır. Konsolosluk ilişkileri açısından evrensel nitelikteki Viyana Sözleşmesi (1963) bu alandaki en temel düzenleme niteliğindedir. Bununla birlikte, konsolosluk müessesesinin tarihçesi ve Viyana Sözleşmesinin (1963) bir çatışma durumunda çatıştığı anlaşmaların üstün tutulmasına ilişkin hükmü gözetildiğinde⁷, genel olarak, fahrî konsolosluk düzen-

Max Planck Encyclopedia of Public International Law, on-line edition, edited by Wolfrum, April 2011 via <https://opil.ouplaw.com/display/10.1093/law:epil/9780199231690/law-9780199231690-e1003> (son ziyâret tarihi: 22/11/24). Viyana Sözleşmesine (1963) dair Türk doktrininde ayrıntılı açıklama ve değerlendirmeler için bkz. **Aybay**, Rona: Tarih ve Hukuk Açısından Konsolosluk, Türkiye İşbankası Kültür Yayınları, İstanbul 2009, s. 89 vd.; **Reçber**, Kamuran: Diplomasi ve Konsolosluk Hukuku, Dora Yayınları, Bursa 2011, s. 103-134; **Aybay**, Rona: Tarih ve Hukuk Açısından Konsolosluk, Gözden Geçirilmiş ve Güncellenmiş İkinci Baskı, Literatür, İstanbul 2020, s. 73 vd.

⁶ Viyana Sözleşmesi (1963), kuşkusuz, konuya ilişkin çok taraflı tek konsolosluk antlaşması konumunda değildir. Bu konudaki ilk çok taraflı antlaşma 20 Şubat 1928 tarihinde bağtlanan ve 3 Eylül 1929 tarihinde yürürlüğe giren “Havana Konsolosluk Ajanlarına İlişkin Sözleşme” olmaktadır. Sözleşmeye günümüzde Amerika Kıtası’ndaki 14 devlet taraftır. Sözleşmenin resmî İngilizce metni için bkz. “Convention on Consular Agents”, American Journal of International Law Supplement, vol. 22/3, 1928, s. 147-151. Bundan sonra kısaca *Havana Sözleşmesi (1928)* olarak anılacaktır. Bunun dışında, 1967 yılında Avrupa Konseyi bünyesinde kabul edilen ve beşinci onayın ancak 2011 yılında gerçekleştiği ve böylelikle 9 Haziran 2011 tarihinde yürürlüğe giren “Konsolosluk İşlevlerine Dair Avrupa Sözleşmesi” hakkında ayrıntılı bir değerlendirme için bkz. **Green**, N. A. Maryan: “European Convention on Consular Functions: A Contribution by the Council of Europe to the Development of International Law”, Revue belge de droit international, vol. 8/1, 1972, s. 176-188. Ayrıca, bkz. **Wiebringhaus**, Hans: “Nouvelles conventions multilatérales du Conseil de l’Europe”, Annuaire français de droit international, vol. 10, 1964, s. 566. Tüm bunlar bir yana, tabii ki konsolosluk ilişkilerinin nüvesinin yine de devletler arasındaki ikili anlaşmalarla belirlendiği göz ardı edilmemelidir.

⁷ Viyana Sözleşmesi (1963) m. 73/1: “Bu Sözleşme hükümleri, yürürlükteki diğer uluslararası anlaşmalara taraf olan Devletler arasındaki ilişkilerde bu anlaşmaları haleldar etmeyecektir”.

lemelerinin devletler arasındaki ikili anlaşmalar mûcibince şekillendiğini ifade etmek yanlış olmayacaktır⁸. Bunlara ilâve etmek gerekir ki, Viyana Sözleşmesi (1963) çerçevesinde fahrî konsoloslara dair “Fahrî Konsolosluk Memurlarına ve Bunlar Tarafından Yönetilen Konsolosluklara Uygulanacak Rejim” (*Regime Relating to Honorary Consular Officers and Consular Posts Headed by Such Officers*) başlığını taşıyan III. Bölümünde 58 ilâ 68’inci maddeler arasında toplam 11 maddede genel bir düzenleme de getirilmiştir. Böylelikle fahrî konsoloslukla ilgili çalışmada Viyana Sözleşmesinin (1963) ilgili hükümleri başta olmak üzere devletler arasında bağitlanmış olan ikili anlaşmalarla birlikte doktrinin konuya ilişkin analizleri göz önüne alınmak sûretiyle değerlendirmeler yapılmaya çalışılacaktır.

I. TEMEL KAVRAMLAR

Konsolos kelimesinin kökeni, “istişâre” (*counsel*) veya “danışma” (*advise*) anlamına gelen Latince “*consulere*” kelimesine dayandırılmaktadır.⁹ Daha önceleri yetkileri ağırlıklı olarak siyasî ve yargısal alanlarda yoğunlaşan konsolosluk müessesesinin, günümüze gelindiğinde, yetkiler konusunda oldukça geriye gittiği görülmektedir. Bu minvalde, yetkiler artık ağırlıklı olarak ticarî ve idarî alanlarla sınırlandırılmıştır¹⁰.

Konsolosluklar bünyesinde faaliyet gösteren görevliler özü itibariyle iki gruba ayrılarak incelenmektedir: Meslekten konsoloslar ve fahrî konsoloslar¹¹. Latince ilki *consules missi*¹² olarak anılırken, makalenin de konusunu

⁸ Hatta öyle ki, devletler kendi aralarında ikili konsolosluk anlaşmaları bağitlarken, birbirlerine diğer devletlere tanıdıklarından daha üstün haklar tanıyabilmektedir ki, bu üstün haklar üç temel kategoride sınıflandırılabilir: Konsolosluğun kurulması, konsolosluk ayrıcalık ve bağışıklıkları ve konsolosluk işlevleri. Konuya ilişkin daha ayrıntılı açıklama ve değerlendirmeler için meselâ bkz. Ustor, Endre: “Hungary’s Consular Conventions and the Equality of Treatment”, Questions of International Law: Hungarian Perspective, vol. II, edited by Haraszti, translated by Decsényi & Simon, Akadémiai Kiadó/Sijthoff & Noordhoff, Budapest 1981, s. 217-229

⁹ Bkz. Tuson, E. W. A.: The British Consul’s Manual: Being a Practical Guide for Consuls as well as for the Merchant, the Shipowner and the Master Marine in All Their Consular Transactions, Longman and Co. Paternoster-Row, London 1856, s. 1; Evriviades, Euripides: “The Demands of Diplomacy: The Role of Career and Honorary Consuls”, Whitehead Journal of Diplomacy & International Relations, 2005, s. 23; Aybay, 2020, s. 3.

¹⁰ Bu konuya ilişkin meselâ bkz. Irizarry y Puente, Julius: The Foreign Consul. His Juridical Status in the United States, Burdette. J. Smith & Company, Chicago 1926, s. 37 (The Foreign Consul).

¹¹ Fahrî konsolos terimi yanında aynı zamanda ticaret yapan, tâcir veya tüccar konsolos (*trading* veya *merchant consul*) veya ödeme yapılmayan konsolos (*unpaid consul*) te-

teşkil eden fahrî konsoloslar ise *consules electi* olarak adlandırılmaktadır. Konsolosluk görevlilerine ilişkin bu iki temelli ayırımdaki esas sorun meslekten konsoloslarla fahrî konsoloslar arasındaki farkın tespit edilmesinde yatmaktadır. Bu farkın veya farkların belirlenmesi, kuşkusuz, fahrî konsolos tanımının da ortaya konulmasını sağlayacaktır.

Bu konuda Viyana Sözleşmesi (1963) irdelendiğinde, her ne kadar konuya ilişkin ayrıntılı düzenlemelere yer verilmiş olduğu gözlenirse de, fahrî konsoloslara ilişkin bir tanım oluşturulmadığı fark edilmektedir¹³. Birleşmiş

rimlerinin de kullanılabildiği belirtilmektedir. Bkz. **Libera**, Casimir: “Le consul honoraire depuis les origines jusqu’à nos jours”, *Revue hellénique de droit international*, vol. 11/1, 1958, s. 248. Bununla birlikte, eski kullanımlarda konsüler ajanlar veya konsolosluk ajanları (*consular agents*) teriminin de fahrî konsolos anlamında kullanılabildiği fark edilmektedir. Meselâ bkz. **Stowell**, Ellery C.: *Consular Cases and Opinions from the Decisions of the English and American Courts and the Opinions of the Attorney General*, John Bryce & Co., Washington D.C. 1909, s. viii. Kitabında Fransız konsolosluk sistemini de aktaran *Warden*’in benzer şekilde (konsolosluk) ajanlarına ilişkin açıklamaları da bunun kanıtını oluşturmaktadır. Bkz. **Warden**, David Bailie: *On the Origin, Nature, Progress and Influence of Consular Establishments*, Smith, Paris 1813, s. 191-192. Bunun dışında, meselâ “Diplomatik Mali Muafiyetler ve Bağışıklıklar” başlığını taşıyan 17 Temmuz 1934 tarihinde kabul edilmiş ve 8 Mart 1935 tarihinde tâdile uğramış Küba ulusal düzenlemesinin 30’uncu maddesinde de konsüler ajan ile fahrî konsolos terimlerinin birbiri yerine kullanıldığına işaret edilmelidir. Bkz. “Legislative Decree No. 347 of 17 July 1934, as Amended by Legislative Decree No. 910 of 8 March 1935 Diplomatic and Consular Privileges and Immunities”, in *Laws and Regulations Regarding Diplomatic and Consular Privileges and Immunities*, United Nations Legislative Series. Volume VII, New York 1958, s. 73-78 özellikle s. 76. Ayrıca bu konuya ilişkin bkz. **Whiteman**, Marjorie M.: *Digest of International Law*, vol. 7, United States Government Printing Office, Washington D.C. 1970, s. 564. Öte yandan, bazı eserlerde fahrî konsoloslar kadroya dâhil olmayan konsoloslar adıyla da anılabilmektedir. Bkz. **Sarsembayev**, Marat: *Diplomatik ve Konsolosluk Hukuku*, Yepa Ltd. Şti., Ankara 2000, s. 115 vd.

¹² Meslekten konsoloslara “*consules missi*” yerine bâzen “*consuls de carrière*” adı verilmektedir. Bkz. **Lee**, Luke T.: *Consular Law and Practice*, Frederick A. Praeger, New York 1961, s. 14; **Gamboa**, Melquiades J.: *A Dictionary of International Law and Diplomacy*, Central Lawbook Publishing Co., Inc., Quezon City 1973, s. 73. Ayrıca, bkz. **Meray**, Seha L.: *Devletler Hukukuna Giriş*, 2. Cilt, Yeniden Gözden Geçirilmiş Üçüncü Bası, Ankara Üniversitesi Basımevi, Ankara 1965, s. 58 dipnot: 7. Gerek meslekten gerek fahrî konsoloslara ilişkin kullanılan farklı terimler için ilâveten bkz. **Irizarry y Puente**, *The Foreign Consul*, s. 13.

¹³ Meselâ belirtmelidir ki **Libera** 19’uncu yüzyılla birlikte iki sınıf arasındaki ayrımın belirgin şekilde ortaya konulabildiğini, ancak iki sınıfla ilgili hukukî statülerin hâlihazırda net olmadığını belirtmiş ve bu zamana kadar gerek iç düzenlemeler gerek devletlerin kendi aralarında bağışladıkları anlaşmalar çerçevesinde iki sınıfa dair tanımların arasında belirli farklar olduğuna işaret etmiştir. **LIBERA**, s. 248-249. *Scott-Smith* ise, genel ola-

Milletler Uluslararası Hukuk Komisyonunda konuyla ilgili süregelen tartışmaların olumlu sonuçlanmamıştır. Bunun nedeni, doktrinde, devletlerin bu konudaki farklılıklarının beslediği şekliyle onları meslekten memurlardan ayıracak belirgin ve kesin kriterin ortaya konulmaması olarak gösterilmektedir¹⁴. Bu minvalde, bir tanım oluşturulurken, öncelikle ulusal düzenlemeler göz önüne alınmalıdır. Bu konuda meselâ 1954 tarihli 69 sayılı Peru kararname-sine bakıldığında fahrî konsolosların Peru uyruğundan olmayabileceklerine ve resmî faaliyetlerinin yanı sıra gerçekte mesleği olup olmamasına bakılmaksızın Peru’da kazanç getiren bir faaliyeti sürdürebileceklerine açıkça yer verilmiştir¹⁵. 1955 yılında kabul edilen Belçika Kanununa göre meslekten olmayan konsolosların hizmet ettikleri devletin memuru olmadıkları ve diğer meslekleri icra edebilecekleri düzenlenmiştir. İlâveten atanacak kadar nitelikli uyruğun bulunmadığı durumlarda konsolos oldukları devlete yabancı olabileceklerine ve hatta işlevlerini gerçekleştirdikleri devletin bile vatandaşı olabileceklerine yer verilmiş olduğu takip edilmektedir¹⁶. Gözlen-diği üzere, ulusal düzenlemelerin, gerçekte, fahrî konsolos tanımına dair açık düzenlemeler getirmediği, onun yerine bazı özelliklerin sıralandığı görülmektedir. Nitekim ulusal mevzuatlardaki bu durum doktrinde de vurgulanmaktadır¹⁷.

Fahrî konsoloslara ilişkin tanımları, bu bağlamda, doktrindeki açıklamalar çerçevesinde tespit etmek daha isâbetli olacaktır.¹⁸ Bakıldığında, *Žourek* 1956 yılında Uluslararası Hukuk Komisyonu tartışmaları esnasında görev

rak, konsolosluk müessesesinin târifinin zor olduğuna ve “arada” bir kurum olarak nite-lendirilebileceğine işaret etmiştir. Bkz. **Scott-Smith**: Giles: “Edges of Diplomacy: Literary Representations of the (Honorary) Consul and the Public-Private Divide in Diplomatic Studies”, *New Global Studies*, 2017, s. 2.

¹⁴ Bkz. **Didat**, Maxime: “Le consul honoraire: parent pauvre du droit international?”, *Annuaire français de droit international*, vol. 56, 2010, s. 103.

¹⁵ Yabancı Diplomatik ve Konsüler Ajanlara ve Uluslararası Örgütler ve Kuruluşların Görevlerine Hükûmet Tarafından Tanınan Ayrıcalıklara İlişkin 18 Şubat 1954 tarih ve 69 sayılı Kararnâme m. 54(b). Bu Kararnâme için bkz. “Decree No. 69 and 18 February 1954 Concerning the Privileges Granted by the Government to Foreign Diplomatic and Consular Agents and to Officials of International Organizations and Agencies”, in *Laws and Regulations Regarding Diplomatic and Consular Privileges and Immunities*, United Nations Legislative Series, Volume VII, New York 1958, s. 228-235, özellikle s. 234.

¹⁶ Aktarım için bkz. **Libera**, s. 249.

¹⁷ Bkz. **Libera**, s. 249.

¹⁸ Tanım bir kenara *Heyking* fahrî konsoloslara dair açıklamalarına başlarken, onları fahrî doktora alan şahıslarla özdeşleştirmiş ve bu şekilde bir paralellik kurmuştur. Bkz. **Heyking**, Baron Alphonse: “La théorie et la pratique des services consulaires”, *Recueil des cours*, vol. 34, 1930-IV, 1930, s. 839-840.

yapacakları ülkede mukim kişiler arasından seçilecek fahrî konsolosların fahrî konsolosluk işlevleri dışında kazanç sağlayan faaliyetlerde bulunabileceklerini ve nihâyetinde gönderen, kabul eden ve hatta üçüncü bir devletin uyruğu olabileceklerini belirtmiştir¹⁹. Žourek'in konuya ilişkin daha sonraki eserlerinde de benzer ayırıcı noktalara değindiği fark edilmektedir. Böylelikle, konsüler misyon, gereğinin olduğu yerde mukim olan kişiler arasından seçilecek fahrî konsoloslar, tâcir, avukat ve banker gibi sayılı mesleklerle sahip olup genelde de kabul eden devletin vatandaşı konumundadır²⁰.

Lee de benzer şekilde açıklamalar yapmıştır. Bu itibarla, önce meslekten konsoloslarla alâkalı belirlemeler gerçekleştirmiş; memur statüsünde ve gönderen devletin uyruğunda olduklarını ve hiçbir biçimde kendilerine ait işlerinin olamayacağını belirtmiştir. Buna karşılık, fahrî konsolosların konsolosluk vazifelerinin yanı sıra kendi kazanç getiren işlerini sürdürdüklerine, kabul eden devletin mukimleri arasından yerel olarak seçildiklerine ve gönderen, kabul eden veya üçüncü bir devletin uyruğunda olmalarının önem arz etmediğine dikkat çekmiştir. Tüm bu açıklamaları müteâkiben meslekten ve fahrî konsolos sınıfları arasındaki farkları şu şekilde sıralamıştır: İstihkak hakları, hizmet sözleşmesine bağlı olmaları, özel bir eğitimin (meslekî eğitimin) olmaması, tâbiyetinde çeşitlilik, farklı bir mesleğin icra edilebilirliği, bağımsızlıkların kapsamının kısıtlılığı, sınırlı işlevleri oluşu ve en son bulunabilecekleri konsolosluk kademeleri²¹.

O'Connell de fahrî konsolosların meslekten konsoslardan ayrımının şu hususlar bakımından gerçekleştirileceğini belirtmiştir: Ücret almaları, geçici olmaları, konuya ilişkin eğitim almamaları, yarı-zamanlı olmaları ve genelde de kabul eden devletin uyruğundan olmaları²². Gamboa da meslekten olmayan konsoloslar olarak betimlediği fahrî konsolosları yabancı bir devlette genelde işadamları konumunda olan ve konsolosluk görevine yarı zamanlı devam edebilen kişiler olarak nitelemiştir. İlâveten yazar, temsil eden devletin vatandaşlığına sahip olabilecekleri gibi olmayabileceklerine de işaret etmeyi ihmâl etmemiştir. Gamboa fahrî konsolosların kariyer (meslekten) memurlar(ı)yla arasındaki tüm bu farklara ek olarak istihkaklarının olmadığını, kadrolarının geçici olduğunu, (meslekî) eğitimlerinin ve tecrübelerinin

¹⁹ Bkz. Yearbook of the International Law Commission, vol. I, 1956, s. 252 paragraf: 2.

²⁰ Bkz. Žourek, Jaroslav: "Le statut et les fonctions des consuls", Recueil des cours, vol. 106, 1962-II, 1962, s. 384 (Le statut et les fonctions des consuls).

²¹ Bkz. Lee, 1961, s. 14-16.

²² Bkz. O'Connell, Daniel Patrick: International Law, vol. II, 2nd Edition, Stevens & Sons, London 1970, s. 918.

bulunmadığını ve bağışlıklarının daha kısıtlı olduğunu belirtmiştir²³. Fox ise, uluslararası ve karşılaştırmalı hukuk sözlüğünde fahrî konsolosu tanım-larken, ilgili şahsın bir ülkenin yarı-zamanlı konsüler ajanı olarak hareket ettiğine; temsile ihtiyaç duyulan yerin sâkini konumunda olduğuna, aynı zamanda genelde gönderen devletin uyrukluğunu taşımadığına ve nihâyet çoğu zaman da temsil ettikleri hükûmetten maaş almadığına dikkat çekmiş-tir²⁴. Leh *Staszewski* ise meslekten konsolos ile fahrî konsolos arasındaki farkları dört temelde ele almıştır: “Vatandaşlık hususu”, “istihkak”, “temsil edilen ülke (devlet) ile ilişki”, “tasarruf, ayrıcalık ve bağışlıklar hakları”²⁵.

Didat fahrî konsolosların tanımlanmasında yedi unsurdan veya farktan hareket etmiştir. Yazar, her bir unsurun tek tek ele alındığında kariyer konso-los ile fahrî konsolos arasındaki ayrımı net şekilde ortaya koymasa da, bir bütün olarak ele alındıklarında mukayesenin ve farkın çok belirgin bir bi-çimde ortaya çıktığının altını çizmiştir. Bu minvalde, *Didat*’ın fahrî konsolo-sun tanımını verirken bir bütün olarak ele alınması gerektiğini belirttiği yedi unsur şu şekilde sıralanabilecektir: Ücret yokluğu, hizmet sözleşmesinin yokluğu, meslekî eğitim yokluğu, uyrukluğun farklı olabilirliği, başka bir faaliyette bulunma serbestisi, daha kısıtlı bağışlıkların söz konusu olması, daha kısıtlı işlevlerin bulunması²⁶.

Türk doktrininde *Aybay* da meslekten konsoloslarla fahrî konsoloslar arasında yedi fark ortaya koyarak, bu farkları şu genel başlıklar altında sıra-lamıştır: Hizmet ilişkisi, ücret veya maaş, gönderen devlete bağlılık, uyruk-luk, yeterlilik koşulları, başka görev yasağı, görevin son bulması²⁷.

Fark edileceği üzere, fahrî konsolosluğun tanımına dair tüm yazarlar hemen hemen aynı noktalara değinirken ve aynı unsurlara yer verirken, mes-lekten konsoloslar ile aralarında mevcut benzer farkları sıralamışlardır²⁸.

²³ Bkz. **Gamboa**, s. 73.

²⁴ Bkz. **Fox**, James R.: Dictionary of International and Comparative Law, 3rd Edition, Oceana Publications, Inc., New York 2003, s. 149.

²⁵ Bkz. **Staszewski**, Wojciech Szczepan: “Historical Development of the Institution of the Honorary Consul”, Review of Comparative Law, vol. 7, 2002, s. 138 (Institution of the Honorary Consul).

²⁶ Bkz. **Didat**, s. 106-108.

²⁷ Bkz. **Aybay**, 2020, s. 273-278. Ayrıca bkz. **Aybay**, 2009, s. 297-302. Türk doktrininde ayrıntılı olmasa da fahrî konsoloslarla meslekten konsolosların arasındaki farkları sırala-yan diğer bir eser için bkz. **Şimşek**, Sultan Şuanur: Cemal Kaşıkçı Olayı Bağlamında Konsüler Dokunulmazlık ve Bağışlıklar, Adalet Yayınevi, Ankara 2023, s. 39-40.

²⁸ Değinilen yazarlar dışında da diğer yazarlar özellikler ve farklar üzerinden fahrî konso-losluk kavramının içeriğini ortaya koymuşlardır. Bunlar arasında meselâ bkz. **Ernst**, Andrea: “Honorary Consuls”, Max Planck Encyclopedia of Public International Law,

Ancak dikkat edilmesi gereken husus, gerek fahrî konsolosluğu tanımlarken kullanılan özellikler gerek tanımı tamamlayıcı şekilde yer verilen ve fahrî konsoloslar ile meslekten konsoloslar arasında sıralanan farklar açısından her dâim istisnâî durumların var olmasıdır. Yazarlar genel olarak devlet uygulamalarından yola çıkarak özellik ve farkları sıralarken, dikkat edilmesi gereken, devlet uygulamalarının bu konuda yeknesak olmayışı, bazı durumlarda bazı devletlerin veya müessesenin uygulamaları açısından birtakım ayrıksı uygulama ve durumların oluşu fahrî konsolos tanımının belirginliğini zedeleyebilmektedir.

Fahrî konsoloslara gönderen devlet tarafından maaş veya istihkak verilmemiş olması onları meslekten konsoloslardan ayıran en önemli özelliklerden biri olarak ortaya konulmakta ve böylelikle tanımın oluşturulmasında kullanılan temel unsurlardan biri olmaktadır²⁹. Bununla beraber, *Žourek*, meslekten konsoloslar açısından gönderen devletin hiçbir ödeme yapmaması veya kısmî ödeme yapması durumunda dahi statülerini koruyacaklarını belirtmiş; bu görüşünü desteklemek için de 1925 yılında yayımlanmış Finlandiya Konsolosluk Kanunu'ndaki düzenlemeyi gündeme getirmiştir. Finlandiya'nın Konsolosluk Kanunu'nda (1925) meslekten ve fahrî olarak iki gruba ayrılan konsoloslar için meslekten olana ödeme yapılabileceği gibi yapılmayabileceği de açıkça düzenlenmiştir³⁰. Daha önceki tarihli bir uygulama da İngiltere'den verilebilir. Edward İngiltere'sinde, daha kesin olarak, 1903 yılında iki meslekten konsolosa ve altı konsolos muavinine ticaret yapma yetkisinin tanındığı belirtilmektedir³¹. Fahrî konsoloslara ödeme yapılmasına ilişkin olarak, belki de vurgulanması gereken son nokta, onlara ödeme yapılıp yapılmasına dair tartışma bir kenara, bazı durumda fahrî konsolos olan kişinin esasen kendi cebinden birçok masrafı karşılıyor oluşudur³².

on-line edition, edited by Wolfrum, January 2011 paragraflar: 1-6 via <https://opil.ouplaw.com/display/10.1093/law:epil/9780199231690/law-9780199231690-e946> (son ziyâret tarihi: 22/11/24); **Dienelt**, paragraflar: 51-54.

²⁹ Meselâ Şehbenderlik Nizamnâmesi'nin (bkz. *infra* dipnot: 109) I. Fasılda yer alan 4'üncü maddesi şu şekildedir: “*Mevzûf şehbenderlere belirli maaş ve mahal-ı memûriyetlerinin ehemmiyetine göre münasib mikdar alokasyon ita olunacaktır*”. İlâveten, aynı Nizamnâmenin 5'inci maddesine de bakılabilir.

³⁰ Bkz. Yearbook of the International Law Commission, vol. I, 1956, s. 252 paragraf: 2.

³¹ Bkz. **Platt**, Desmond Christopher Martin: Cinderella Service. British Consuls since 1825, Archon Books, Hamden 1971, s. 42.

³² Bu konuda meselâ bkz. **Bratt**, s. 99-100 (*Bratt*, tam tersine sadece denizcilikte güçlü devletler açısından kazancın çok olduğunu bildirmeyi de ihmal etmemiştir).

Kabul eden devlette mukim olması gereken fahrî konsolosların genelde de kabul eden devletin vatandaşları arasından seçildiği gözlenmektedir³³. Bununla birlikte, bazı durumlarda kabul eden devlette mukim gönderen devletin ve hatta üçüncü devlet vatandaşlarının dahi fahrî konsolos olabileceklerine işaret edilmelidir³⁴. Dolayısıyla, tanımda kabul eden devletin ülkesinde, hatta fahrî konsolosluk görevinin ifâ edileceği mahalde mukim olmak hususu tanımın temel unsurlarından birini teşkil ederken, fahrî konsolos olacak şahsın tâbiyeti konusunda kesin bir belirleme yapılması mümkün olmayacaktır. Bu bağlamda, uyrukluğa ilişkin varılabilecek kesin husus gönderen devlet vatandaşlığının zorunlu olmayışıdır³⁵. Meselâ Baron Heyking konuya

³³ Esasen bakıldığında, vatandaşlığın 19'uncu yüzyılın başlarına kadar çok da önemli bir unsur olarak nitelendirilmediğine, hatta diplomatların dahi yabancılar arasında seçilebildiğine doktrinde dikkat çekilmiştir. Bkz. **Staszewski**, Institution of the Honorary Consul, s. 133. Hakikaten de bir dönem diplomatların dahi vatandaşlığının dikkate alınmadığı gözlenmektedir. Meselâ *Grotius*'un bir dönem İsveç'in Paris büyükelçiliği görevini yürütmesi veya Fransa'nın bir dönem Osmanlı ve Venedik nezdinde atadığı büyükelçilerin Cenovalı ve İspanyol olduğu takip edilebilmektedir. Bkz. **Çamyamaç, Anıl/İnci**, Zekiye Özen: Uluslararası Hukuk ve Ceza Hukuku Yönleriyle Diplomatik Bir Bağışıklık Olarak Ceza Yargısından Muafiyet, Seçkin, Ankara 2020, s. 86 dipnot: 150. Ayrıca, bkz. *infra* dipnot: 35.

³⁴ Belirtilmelidir ki "Konsolosluk Memurlarının Uyrugu" (*Nationality of Consular Officers*) başlıklı Viyana Sözleşmesi (1963) m. 22 şu şekildedir: "1. Konsolosluk memurları, esas olarak gönderilen Devletin uyrukluğunu hâiz olacaklardır. 2. Konsolosluk memurları, kabul eden Devletin uyrukları arasından, ancak bu Devletin her zaman geri alabileceği açık muvafakatiyle seçilebilir. 3. Kabul eden Devlet, kezâ, gönderen Devlet uyruğu olmayan üçüncü bir Devlet uyrukları konusunda aynı hakkı mahfuz tutabilir". Nitekim *Ernst*, bir konsolosun kabul eden devlet veya üçüncü devlet vatandaşı olması durumunun fahrî konsoloslar için kullanıldığını ifade etmiştir. Bkz. **Ernst**, paragraf: 14.

³⁵ Fahrî konsolos için ulaşılabilecek bu sonuç karşısında, meslekten konsoloslar için tam tersi sonuca ulaşabilmek mümkün müdür? Bir başka deyişle, meslekten konsoloslar mutlaka gönderen devletin vatandaşı olmak zorunda mıdır? Bu minvalde, *Oppenheim consules missi* için gönderen devlet vatandaşı olmanın zorunluluğuna işaret etmiştir. Bkz. **Oppenheim**, Lassa: International Law. A Treatise, vol. I (*Peace*), 2nd Edition, Longmans, Green & Co., London 1912, s. 485. Oysa, Viyana Sözleşmesi (1963) kapsamındaki m. 22'yi bir kez daha hatırlatmakta yarar vardır (bkz. *supra* dipnot: 34). İlgili maddede de açıkça takip edilebileceği üzere, konsolosluk memurlarının genelde, gönderen devlet uyruğu olması öngörülmüşken, diğer hususlar kabul eden devletin de rızası mücibince olasılık olarak düzenlenmiştir. Hatırlanacağı üzere, diplomatik ajanlara ilişkin benzer bir düzenlemeye Diplomatik İlişkilere Dair Viyana Sözleşmesi (1961) m. 8'de de yer verilmiştir. Bu minvalde, Viyana Sözleşmesi (1961) m. 8 şu şekilde oluşturulmuştur: "1. Misyunun diplomatik kadro üyeleri prensip itibarıyla gönderen Devletin vatandaşı olmalıdır. 2. Misyunun diplomatik kadro üyeleri, kabul eden Devletin her zaman geri alınabilecek rızası olmadıkça, bu Devletin vatandaşları arasından tâyin edilemez. 3. Kabul eden Devlet, gönderen Devletin vatandaşı olmayan üçüncü bir Devletin

ilişkin eserinde Birinci Dünya Savaşı öncesinde İngiliz fahrî konsoloslarının yarısının yabancı uyruklu olduğunu, 330 Rus fahrî konsolosunun ise ancak çok küçük bir bölümünün Rus vatandaşlığını hâiz olduğunu belirtmiştir³⁶. Ötesinde, bazı yazarların vatansızların (*haymatlos*)³⁷ dahi kabul eden devlette mukim olması koşuluyla fahrî konsolos olabileceğini ileri sürdüğü dikkat çekmektedir³⁸. Ancak diğerlerinin yanı sıra fahrî konsolosun yerel makamlarla kurulacak ilişkide kilit rol oynaması ve özellikle konsolosluk masraflarını birçok durumda üstlenme durumunun hâsıl olması gibi nedenlerle vatansızların fahrî konsolos olarak atanması ve görev yapması gerek gönderecek devlet gerek kabul edecek devlet açısından tercih edilebilecek bir durum oluşturmayacaktır.

Fahrî konsolosları meslekten konsoloslardan ayıran en önemli özelliklerden biri de konsolosluk işlevleri dışında başka bir kazanç sağlayıcı faaliyette bulunabilmeleridir. Nitekim doktrinde de belirtildiği üzere, sâbit bir maaş ödenmeyen ve belki sadece konsolosluk işlevleri gereği alınan ücretlerin bir bölümünü elde edebilen bir kişiden, o kişinin ekonomik olarak hayatını idâme ettirmesini sağlayacak gündelik işini yapmamasını istemek mümkün olamayacaktır³⁹. Ancak, bu husus doğrudan bir fark teşkil edebilir mi?

vatandaşları için de aynı hakkı saklı tutabilir". Konuya ilişkin ayrıntılı açıklama ve değerlendirmeler için bkz. **Denza**, Eileen: *Diplomatic Law: A Commentary of Vienna Convention on Diplomatic Relations*, 4th Edition, Oxford University Press, Oxford 2016, s. 58-60. Ayrıca, bkz. *supra* dipnot: 33.

³⁶ Bkz. **Heyking**, s. 843.

³⁷ Vatansız terimi, en basit hâliyle, çeşitli nedenlerle hiçbir devletin uyrukluğunda bulunmayan kişileri ifade eder. Uluslararası hukuk açısından önemli sorunlardan birini teşkil eden vatansızlara dair düzenlemelerin önceleri mültecilere ilişkin Sözleşmelerde yer aldığı, İkinci Dünya Savaşı sonrasında ise doğrudan konuyla ilişkili Sözleşmelerin bağtıldığı gözlenmektedir. Bu Sözleşmeler arasında Birleşmiş Milletler bünyesinde gerçekleştirilen "Uyruksuzların Statüsüne Dair Sözleşme" (1954) ile "Uyruksuzluğun Azaltılmasına Dair Sözleşme" (1961) ve ayrıca "Vatansızlık Hâllerinin Sayısının Azaltılmasına Dair Sözleşme" (1973) yer almaktadır. Türkiye bu Sözleşmelerden ikisi ile bağlıdır. Öte yandan, vatansızlara ilişkin ayrıntılı açıklama ve değerlendirmeler için bkz. **Weis**, Paul: *Nationality and Statelessness in International Law*, 2nd Edition, Sijthoff & Noordhoff, Alphen aan den Rijn, 1979; **Milbrandt**, Jay: "Stateless", *Cardozo Journal of International & Comparative Law*, vol. 20/1, 2011, s. 75-103; **Göcke**, Katja: "Stateless Persons", *Max Planck Encyclopedia of Public International Law*, on-line edition, edited by Wolfrum, August 2013 via <https://opil-ouplaw-com.peacepalace.idm.oclc.org/display/10.1093/law:epil/9780199231690/law-9780199231690-e878> (son ziyâret tarihi: 22/11/24).

³⁸ Bkz. **Staszewski**, *Institution of the Honorary Consul*, s. 138 (Yazar, bu konuda *Sutor*'a atıfta bulunmaktadır).

³⁹ Bkz. **Libera**, s. 248.

Bu çerçevede, sayıları az da olsa bazı devletlerin alt seviyedeki konsoloslarına, bilhassa konsolos muâvinlerine ve konsolos ajanlarına kazanç sağlayıcı iş faaliyetlerinde bulunma hakkı verdiği, doktrinde altı çizilen bir durumdur.⁴⁰ Bilindiği üzere, benzer bir sınırlandırma diplomatik ajanlar açısından da hükme bağlanmıştır. Viyana Sözleşmesi (1961) m. 42’de diplomatik ajanların kazanç sağlayıcı ticarî faaliyetlerde bulunmaması gerektiği açıkça düzenlenmiştir⁴¹. Oysa Sözleşmenin farklı hükümlerinde bu düzenlemeyle çatışır birtakım maddeler bulunduğu fark edilmektedir⁴². Bu yönlü tartışmalara ilişkin *Denza* yaptığı değerlendirmede her şeyden evvel diplomatik ayrıcalık ve bağışıklıkların diplomatik ajanlarla sınırlı olmadığına, daha geniş bir yelpazenin söz konusu olduğuna dikkat çekmiş; öte yandan bazı durumlarda gerek gönderen devletin gerek kabul eden devletin bu yönlü faaliyetlere izin verebileceğini belirtmiş; bu hususlarla birlikte bir yanda bazı faaliyetlerin kazanç sağlasa da ticarî sayılmadığına diğer yandaysa birçok durumda kabul eden devletin gönderen devlet temsilcilerinin ülkesinde yatırım yapması fikrine çok da kapalı olmadıklarına işaret etmiştir⁴³.

Fahrî konsolosların, meslekten konsoloslardan farklı olarak, konuya ilişkin veya görevlerine ilişkin bir eğitime tâbi kılınmadıkları bir başka ayırıcı unsur olarak ortaya konulmaktadır. Ancak bunun da birtakım istisnaları olabileceği gözden kaçırılmamalıdır. Bu çerçevede, İkinci Dünya Savaşı öncesinde fahrî konsolosluk müessesesinden ziyâdesiyle yararlandığı fark edilen Polonya’nın bu dönemde fahrî konsolos adaylarını Polonya Cumhuriyeti’nin Fahrî Konsolosluk Memurları Kurultayı adı altında düzenlenen toplantılara katılmaları için Polonya’ya, genelde de Varşova’ya davet ettiği ve

⁴⁰ Bkz. **von Glahn**, Gerhard: *Law among Nations: An Introduction to Public International Law*, 7th Edition, Longman, New York 1996, s. 448. Bununla beraber, *von Glahn* meslekten konsolosları şahsî kazanç sağlayan her türlü ticarî veya profesyonel faaliyetten men eden Viyana Sözleşmesi (1963) m. 57/1’i vurgulamaktan da kaçınmamıştır. Ayrıca bkz. *supra* dipnot: 31.

⁴¹ Viyana Sözleşmesi (1961) m. 42 şu şekildedir: “*Diplomatik ajan, kabul eden devlette şahsî kazanç maksadıyla herhangi bir meslekî veya ticarî faaliyette bulunamaz*”.

⁴² Viyana Sözleşmesi (1961) m. 31/1 (c) şöyle kaleme alınmıştır: “*1. Diplomatik ajan, kabul eden Devletin cezaî yargısından bağışıktır. Diplomatik ajan, aşağıdaki hususlar dışında, kabul eden Devletin medenî ve idarî yargısından da bağışıktır: ... c) Diplomatik ajanın kabul eden Devlet dâhilinde resmî görevleri dışında yaptığı herhangi bir meslekî veya ticarî faaliyet ile ilgili bir dâva*”. Yine Viyana Sözleşmesi (1961) m. 34/d ise şu şekilde oluşturulmuştur: “*Kaynağı kabul eden Devlette bulunan özel gelirden alınan vergi ve resimler ve kabul eden Devlet dâhilindeki ticarî teşebbüslere yapılan yatırımlardan alınan sermaye vergileri*”.

⁴³ Bkz. **Denza**, s. 387-388.

bu toplantılarda aday fahrî konsoloslara ülkenin dış ticaret sorunlarına ve yeni pazarlar ve ticaret ortakları bulma konusundaki vazifelerine dair brifing verildiği aktarılmaktadır⁴⁴. Benzer şekilde uygulamaların günümüzde de devam ettirildiği görülmektedir. Mesela Singapur beş altı yılda bir, ülke hakkında bilgilendirme yapmak için fahrî konsolosları misafir etmekteyken Malta ise fahrî konsolosları için eğitim programları düzenlemektedir. Bu tür uygulamalara Kenya da katılmıştır⁴⁵.

Bazı yazarlar tarafından vurgulanan fahrî konsolosların daha kısıtlı işlevleri olması da yine onların meslekten konsoloslardan ayrılmasını sağlayacak temel unsurlardandır⁴⁶. Bakıldığında konuya ilişkin görüş sunan bazı

⁴⁴ Bkz. **Czubinski**, Zbigniew: “Polish New Consular Law—Selected Legal Problems”, Polish Yearbook of International Law, vol. 13, 1984, s. 121-122.

⁴⁵ **Rana**, Kishan S.: 21st Century Diplomacy. A Practitioner’s Guide, Continuum International Publishing Group, London 2011, s. 29.

⁴⁶ Genel olarak konsolosların işlevlerine dair Viyana Sözleşmesi (1963) 5’inci madde şu şekilde kaleme alınmıştır: “Konsolosluk görevleri aşağıdaki hususlardan oluşur: a) Devletler Hukukunca kabul edilen sınırlar çerçevesinde gönderen Devletin ve bu Devletin uyruğu bulunan gerçek ve tüzel kişilerin çıkarlarını kabul eden Devlette korumak; b) Bu Sözleşme hükümleri çerçevesinde, gönderen Devlet ile kabul eden Devlet arasında ticarî, ekonomik, kültürel ve bilimsel ilişkilerin gelişmesini kolaylaştırmak ve onlar arasındaki dostluk ilişkilerini teşvik etmek; c) Kabul eden Devletin ticarî, ekonomik, kültürel ve bilimsel hayat şartları ve gelişmeleri hakkında, her türlü kanunî yollarla bilgi edinmek ve bu hususlarda gönderen Devlet hükûmetine rapor ve ilgili kişilere bilgi vermek; d) Gönderen Devlet uyruklarına pasaport ve seyahat belgeleri ve kezâ bu Devlete gitmeyi arzu eden kişilere vize ve gerekli belgeleri vermek; e) Gönderen Devletin uyruğu bulunan gerçek ve tüzel kişilere yardım etmek; f) Noter ve kişi hâlleri memuru sıfatıyla hareket etmek ve benzeri görevleri ve kabul eden Devletin kanun ve düzenlemelerine aykırı olmadığı ölçüde bazı idarî mâhiyetteki görevleri yapmak; g) Kabul eden Devletin kanun ve düzenlemeleri uyarınca, gönderen Devletin uyruğu bulunan gerçek ve tüzel kişilerin bu Devlette mirasla ilgili çıkarlarını korumak; h) Özellikle haklarında bir velâyet veya kayıymlık söz konusu olduğunda gönderen Devletin uyruğu bulunan küçük ve gayrî mümyyizlerin çıkarlarını, kabul eden Devletin kanun ve düzenlemeleriyle saptanmış sınırlar çerçevesinde korumak; i) Kabul eden Devlette yürürlükte bulunan uygulama ve usûller saklı kalmak üzere, gönderen Devlet uyrukları kabul eden Devlette bulunmadıkları veya tamamen başka bir nedenle zamanında hak ve çıkarlarını koruyamayacak durumda oldukları takdirde, bu uyrukların hak ve çıkarlarının korunması amacıyla, kabul eden Devlet kanun ve düzenlemeleri uyarınca, geçici tedbirlerin alınmasını talep etmek için söz konusu uyrukları kabul eden Devlet mahkemeleri veya başka makamlar önünde temsil etmek veya uygun şekilde temsil edilmelerini sağlamak üzere tertibat almak; j) Yürürlükteki uluslararası anlaşmalar uyarınca veya böyle anlaşmalar bulunmadığı takdirde kabul eden Devletin kanun ve düzenlemelerine uygun olacak şekilde, adli ve gayrî adli evrakı ulaştırmak veya istinâbeleri yerine getirmek; k) Gönderen Devletin uyrukluğunu taşıyan deniz ve nehir gemileri ile bu Devlette kayıtlı uçaklar üzerinde ve kezâ bunların mürettebatı üzerinde gönderen Devletin kanun ve düzenlemelerinde öngörülen

yazarlar meslekten konsoloslar ile fahrî konsolosların işlevlerine ilişkin uluslararası hukuk açısından bir fark olmadığını vurgulamışlardır⁴⁷. Ancak esasta fahrî konsolosların işlevlerinin daha dar olduğu ifade edilmelidir. Nihâyetinde, birçok durumda fahrî konsolos gönderen devletin tâbiyetinde değildir. Her ne kadar fahrî konsolosluk ilişkisi güvene dayansa da bu durumun belirli konularda gönderen devletin daha dikkatli davranmasını gerektireceği aşîkârdır. Bunun neticesinde de gönderen devletin atadığı fahrî konsolosun işlevlerini kısıtlaması doğal olmaktadır. Nitekim *Bratt* fahrî konsolosun birçok durumda Viyana Sözleşmesi (1963) 5'inci maddede⁴⁸ yer verilen işlevleri yerine getiremediğinin, nihaî karar için ya meslekten konsolosluğa ya da diplomatik temsilciğe başvurmak durumunda olduğunun altını çizmiştir⁴⁹. *Gould* da açık bir biçimde fahrî konsolosların meslekten konsosolardan daha az salâhiyeti hâiz olduğuna dikkat çekmiştir⁵⁰. Devletlerin ayrıca bazı meslek ve işlevleri vatandaşlarına hasredebildikleri de yine bu minvalde gözden kaçırılmamalıdır⁵¹.

*kontrol ve teftiş haklarını kullanmak; 1) Bu maddenin (k) bendinde söz konusu gemi, vapur ve uçaklarla, bunların mürettebatına yardım etmek, bu gemi ve vapurların seyahati ile ilgili beyanları kabul etmek, geminin kâğıtlarını incelemek ve vize etmek ve kabul eden Devlet makamlarının yetkilerine hâlel getirmeksizin yolculuk sırasında vuku bulan olaylar hakkında soruşturma yapmak ve gönderen Devletin kanun ve düzenlemelerinin verdiği yetki ölçüsünde kaptan, gemi zâbitanı ve tayfalar arasında her çeşit anlaşmazlıkları çözümlmek; m) Gönderen Devlet tarafından bir konsolosluğa verilen ve kabul eden Devlet kanun ve düzenlemelerinin yasaklamadığı veya bu Devletin karşı çıkmadığı veya gönderen Devletle kabul eden Devlet arasında yürürlükte bulunan uluslararası anlaşmalarda belirtilen bütün diğer görevleri yapmak". Karşılaştırma için meselâ bkz. *infra* dipnotlar: 49 ve 51. Öte yandan, konsolosluk işlevlerine dair ayrıntılı açıklama ve değerlendirmeler için meselâ bkz. *Aybay*, 2009, s. 165-247; *Aybay*, 2020, s. 141-215. Ayrıca konsolosluk işlevlerinin tarihî gelişimi için bkz. *Irizarry y Puente*, Julius: Functions and Powers of the Foreign Consulate—A Study in Medieval Legal History, Contemporary Law Pamphlets, 1944, özellikle s. 3-44 (Functions and Powers of the Foreign Consulate).*

⁴⁷ Meselâ bkz. *Oppenheim*, s. 485 (*Oppenheim*, her ne kadar uluslararası hukuk çerçevesinde genel duruş olarak iki müessese arasında bir fark olmadığını belirtmiş olsa da müteâkip cümlelerde meslekten konsolosların daha geniş yetkilere, daha önemli sosyal konuma ve bağitlanan anlaşmalarla sıklıkla daha fazla ayrıcalığa sahip kılınmış olduklarının altını çizmeyi de ihmal etmemiştir); *Libera*, s. 258; *Meray*, s. 59.

⁴⁸ Viyana Sözleşmesi (1963) 5'inci maddeye ilişkin daha ayrıntılı açıklamalar için bkz. *supra* dipnot: 46.

⁴⁹ Bkz. *Bratt*, s. 96. Ayrıca, bkz. *Didat*, s. 124.

⁵⁰ Bkz. *Gould*, Wesley L.: An Introduction to International Law, Harper & Brothers, New York 1957, s. 282.

⁵¹ Meselâ *Libera* noterlik mesleğinin veya noterlik işlevlerinin bazı devletler tarafından sadece vatandaşlarına hasredildiğini ifade etmiştir. Bkz. *Libera*, s. 261. Nitekim *Didat*,

Son olarak ele alınması gereken, fahrî konsolosların sınırlı bir ayrıcalığa sahip olmasının tanımın bir unsuru olarak değerlendirilip değerlendirilmemesidir. Esasen, meslekten konsoloslara göre fahrî konsolosların daha kısıtlı bağışıklıklara sahip olmasının tanımın bir unsuru olarak ele alınmasının isâbetliliğini, kanımızca, tartışmalı hale getirmektedir. Mûteâkip başlıklarda da ele alınacağı üzere, gerçekten de, fahrî konsolosların bağışıklıklarının meslekten konsoloslara göre çok daha dar olduğu bir gerçektir. Ancak, bunun tanımın bir unsuru olarak mütalâa edilmesi ne kadar doğru olacaktır? Kanımızca, bu durumu tanımın bir unsuru olarak nitelendirmektense fahrî konsolos olmanın bir sonucu olarak mütalâa etmek daha uygun olacaktır.

Toparlamak gerekirse, fahrî konsolos tanımlanırken yukarıda yer verilen unsurların, en azından büyük bir bölümünün, bir bütün olarak ele alınıp değerlendirilmesi zaruret teşkil etmektedir. Nihâyetinde bakıldığında her bir unsurun esasen istisnası olabildiği dikkat çekmektedir. Dolayısıyla herhangi bir karışıklığa veya eksik değerlendirmeye sebep olmamak ve doğru tanımlı oluşturabilmek adına unsurların bir bütün olarak ele alınması uygun olacaktır.

II. FAHRÎ KONSOLOSLUĞUN TARİHÎ GELİŞİMİ

Fahrî konsolosluk müessesesine ilişkin olarak tarihî gelişimi değerlendirmeye genel olarak konsolosluk müessesesinin ele alınarak başlanması daha isâbetli bir yaklaşım olacaktır. Bu itibarla, fahrî konsolosluk müessesesi bir kenara genel olarak konsolosluk müessesesinin tarihçesini oldukça gerilere götürmek mümkündür. Doktrinde özellikle kökeni M.Ö. 500'lere dayanan Antik Yunan'daki "*proxene*" müessesesi ile konsolosluk uygulamaları arasında paralellik kurulduğu fark edilmelidir⁵². Ancak ilgili müessesenin diplomatik temsil açısından da göz önüne alındığı bilinmektedir⁵³. Bu çerçe-

noterlik konusunda Almanya, Belçika, Japonya ve Peru'nun adlarını zikretmektedir. Bkz. **Didat**, s. 124. Benzer şekilde, Finlandiya'nın Konsolosluk Hizmetleri Kanunu (1999) 10'uncu fasıl (2014 tâdili) ile 33'üncü faslında (2019 tâdili) düzenlendiği üzere atanacak fahrî konsolosun atandığı havzada noterlik hizmetlerini görebilmesi Dışişleri Bakanlığının bu konuda şahsı açıkça yetkilendirmesine bağlanmıştır. İlâveten *Hofstadter* de normalde fahrî konsolosların vize verme yetkisinin bulunmadığını işaret etmektedir. **Hofstadter**, Cami Green: Modern Consuls Local Communities and Globalization, Palgrave MacMillan, Cham, 2020, s. 42.

⁵² Antik Yunan'daki "*proxene*" müessesesine dair ayrıntılı açıklama ve değerlendirmeler için meselâ bkz. **Phillipson**, Coleman: The International Law and Custom of Ancient Greece and Rome, vol. I, MacMillan & Co. Limited, London 1911, s. 136-156.

⁵³ Bu konuda meselâ bkz. **do Nascimento e Silva**, Geraldo Eulalio: Diplomacy in International Law, A.W. Sijthoff, Leiden 1972, s. 18 (Diplomacy in International Law).

vede, ilgili müessese ile günümüz konsolosluk müesseseleri arasında bir bağlantı olduğu açıktır; ancak belirtildiği üzere, bazı yazarlarca bu bağlantının zayıf olduğunun ve esasen mevcut konsolosluk düzeni açısından bir köken oluşturmadağının ileri sürüldüğüne de rastlanılmaktadır⁵⁴.

Bununla birlikte, fahrî konsolosların kökenini esasta Ortaçağın ortalarında Akdeniz’de konumlanan İtalyan şehir devletlerinin oluşturdukları müesseselere dayandırmak daha uygun olacaktır⁵⁵. Bu çerçevede, önce Doğu Akdeniz’deki ticaret kolonilerinde rastlanılan bu uygulamalar, kısa bir müddette tüm Avrupa geneline yayılmıştır. Bakıldığında o dönemde tâcir konsolos veya denizci konsolosların ağırlıklı olduğu görülmektedir⁵⁶. Bu şahıslar, bulundukları kentlerde o kentte kendi devletlerinden olan ve ticaretle uğraşan kişilerin oluşturdukları müesseseler arasında çıkacak ihtilâfları çözmekle görevli kılınmışlardır. Zaman içerisinde, Batı’daki ülkelerde yargısal yetkilerini kaybetmeler de, kapitülasyonlar marifetiyle Doğu’daki ülkelerde bu yetkilerini artırarak sürdürmüşlerdir.

Örnekleri değerlendirmek gerekirse, 13’üncü yüzyılla birlikte başta İtalyan şehir devletleri olmak üzere ticarete üstün şehir devletlerinin diğer mahallerde kendi vatandaşları tarafından oluşturulan koloniler için yetkili bir kişiyi, genelde de o kolonilerin bünyesinde bulunan bir kişiyi seçmeye başladıkları dikkat çekmektedir. İlke olarak bu kişiler kolonideki kişiler arasındaki ihtilâfların çözümü ile bulunulan şehir devletindeki ilişkileri düzenlemekle görevli kılınmışlardır⁵⁷. Ancak önceleri seçilecek kişilerin koloniyi

⁵⁴ Bu konudaki açıklamalar için genel olarak meselâ bkz. Çamyamaç, Anıl: *Diplomasi Hukukunda Haberleşme Serbestisi, Yetkin* Yayınevi, Ankara 2024, s. 42-43 (Haberleşme Serbestisi).

⁵⁵ Bkz. Libera, s. 236; Didat, s. 109; Scott-Smith, s. 3. Ayrıca bkz. Kowalski, Michal: “Consuls”, Max Planck Encyclopedia of Public International Law, on-line edition, edited by Wolfrum, March 2013 paragraf: 8 via <https://opil.ouplaw.com/display/10.1093/law:epil/9780199231690/law-9780199231690-e932> (son ziyaret tarihi: 22/11/24). Bununla birlikte, 15’inci yüzyılda Uzakdoğu’da, bilhassa Çin açısından bu yönlü görevlilerin atandığına da dikkat çekilebilecektir. Bu konuda meselâ bkz. Chen, C. V.: “China’s Reception of the Institution of Consular Relations”, *Annals of Chinese Society of International Law*, vol. 8, 1971/2, s. 17-18.

⁵⁶ Bu terimler arasındaki farkın çok da belirgin olmadığı doktrinde de altı çizilmektedir. Meselâ bkz. Pasarín, Ana Mar Fernández: “Consulates and Consuls Diplomacy”, *The SAGE Handbook of Diplomacy*, Edited by Constantinou & Kerr & Sharp, Sage, London 2016, s. 162.

⁵⁷ Modern dönemde konsolosların etkinliğinin en önemli ayağı konsolosluk yargısı olmuş, zaman içerisinde bu yetki azalmış; son olarak kapitülasyonların sona ermesiyle de, ilke olarak, ortadan kalkmıştır. Ancak genel konsolosluk işlevlerinde konsolosluk yetkisinin minimum düzeyde kalıntılarına rastlanmaktadır. Konsolosluk yetkisine dair meselâ bkz.

oluşturan devletin uyruğu olması öngörülmüştür. Yâni Venedik kolonisine bir Venedikli veya Cenova kolonisine bir Cenovalı seçilebilecektir. Nitekim o dönemde düzenlemelerin de bu yönlü olduğu aktarılmıştır. Meselâ Aigues-Mortes şehrinin 1246 yılında getirdiği düzenleme veya Ancona'nın 1397'de kabul ettiği Denizcilik Tüzüğü'nde bu yönlü hükümlere yer verildiği görülmektedir⁵⁸. 1278 yılında Pisa'daki Narbonne'den gelen tüccarlar bir Pisa'lıyı konsolos olarak seçmişlerdir⁵⁹. 1422 yılında Katalanlar Floransa'nın yöneticisi *Cosimo de Medici*'yi Pisa'ya konsolosları olarak tayin etmiştir⁶⁰. Yine Gaeta şehrinin düzenlemelerine bakıldığında yabancı bir toplumun konsolosu ya o topluluğu oluşturanların geldiği şehir devletinin Gaeta'da mukim vatandaşlarınca ya da o şehrin yetkililerince atanabilecekken, her hâlükârda atanan kişinin Gaeta vatandaşı olması zorunluluğu aranmaktadır⁶¹. İngiltere'ye bakıldığında ise, 1485 yılında III. Richard'ın *Laurenzo Strozzi*'yi Pisa konsolosu olarak atadığı bilinmektedir⁶².

17'nci yüzyılda konsolosların atanmasında hükûmetlerin rolünün değiştiği ve tamamen gücün onlara geçtiği bir sürece girilmiştir. Bu minvalde, *XIV. Louis*'nin ticaret bakanı *Colbert*'in hazırlattığı denizcilik düzenlemesinde (1681) konsolosların atanmasında daha önceleri temel olarak ticarî işletmeler söz sahibiyken, bu yetki tamamen hükûmete aktarılmış; konsoloslar çok sıkı kurallarla hükûmete bağlı resmî yetkililer olarak düzenlenmiştir

Munch, Fritz: "Consular Jurisdiction", *Encyclopedia of Public International Law*, vol. I (A-D), edited by Bernhardt, North-Holland/Elsevier, Amsterdam 1992, s. 763-765; **Czubik**, Pawel/**Szwedo** Piotr: "Consular Jurisdiction", *Max Planck Encyclopedia of Public International Law*, on-line edition, edited by Wolfrum, August 2013 via <https://opil.ouplaw.com/display/10.1093/law:epil/9780199231690/law-9780199231690-e914> (son ziyâret tarihi: 22/11/24). Ayrıca, konsolosluk yetkisinin ayrıntılı bir tarihçesi ve hukukî içeriği için sırasıyla bkz. **Warden**, s. 33-80 ve s. 89-138.

⁵⁸ Ancona şehrinin Denizcilik Tüzüğü'nün 48'inci maddesine göre Ancona dışına seyahat eden Ancona yurttaşlarının bir mahalde sayıları altıyı geçerse kendi aralarında çıkacak ihtilâfları çözmek adına kendilerinden birini konsolos olarak seçecekleri düzenlenmiştir. Konu hakkında bkz. **Libera**, s. 237. Ayrıca, bkz. **Staszewski**, *Institution of the Honorary Consul*, s. 125, dipnot 21.

⁵⁹ Bkz. **Libera**, s. 239.

⁶⁰ Bkz. **Nussbaum**, Arthur: *A Concise History of the Law of Nations*, The MacMillan Company, New York 1962, s. 58.

⁶¹ Bkz. **Libera**, s. 240-241.

⁶² Bkz. **Nussbaum**, s. 58; **Libera**, s. 241; **Staszewski**, *Institution of the Honorary Consul*, s. 132 dipnot: 57. *VIII. Henry* ise, 1530 yılında Londralı tüccâr *Dionise Harrys*'i Girit'e konsolos olarak atamışken, birkaç yıl sonrasında, 1543'te bu defa Toskanalı tüccâr *Nikolas de Nikolay*'ı Girit konsolosluğuna getirmiştir. Bkz. **Libera**, s. 242. Ayrıca bkz. **Warden**, s. 74.

ki, sonradan diğer devletler de bu düzenlemeleri benimsemiştir⁶³. Daha sonraki yüzyıllarda bazı anlaşmalarda sadece meslekten konsolosluk memurlarına cevaz verilmiş ve özellikle konsolosun gönderen devlet uyuğunda olmasının altı çizilmiş olsa da birçok anlaşmanın bunun tersine hükümler içerdiği de doktrinde altı çizilen bir konudur⁶⁴.

Her ne kadar devletler gerçek anlamda Ortaçağdan beri fahrî konsolos kullansalar da doktrinde fahrî konsolosluk müessesesinin kabulü o denli hızlı olmamıştır. *Vattel* konsolosların egemenin ilişkilerinden sorumlu olduğu, ondan emirler aldığı düşüncesinden yola çıkarak ona karşı sorumlu da olduğunun altını çizmiş ve sonrasında konsolosların işlevlerinin de bir gereği olarak asla kabul eden devletin vatandaşı olamayacaklarını ifade etmiştir⁶⁵. *Phillimore*, her ne kadar fahrî konsolosluk müessesesinin varlığının olası olduğunu belirtse de uluslararası hukuk bağlamında bu müessesenin itiraz götürür olduğuna vurgu yapmayı ihmâl etmemiştir⁶⁶. 19'uncu yüzyılın sonlarında Uluslararası Hukuk Enstitüsüne sunduğu raporunda *Engelhardt* ise, ülkelerinin çıkarlarından doğrudan sorumlu olan meslekten konsoloslar karşısında ticarî faaliyette bulunan ve bu çerçevede kazanç peşinde olan fahrî konsolosların bir tutulmaması gerektiğini belirterek onları konsolos sınıfı dâhilinde bile değerlendirmemiştir⁶⁷.

Kodifikasyon hareketlerinin yoğunlaştığı 20'nci yüzyıla birlikte fahrî konsoloslara ilişkin tartışmaların da yoğunlaştığı görülmektedir. Milletler Cemiyeti bünyesinde uluslararası hukukun tedrici gelişimine dair süreç takip edildiğinde, özellikle II. Alt Komite Raporunda fahrî konsolosların kullanımının sonlandırılması teklif edilmiş olsa da, o dönem devletlerin buna karşı

⁶³ Bkz. *Nussbaum*, s. 125. Ayrıca bkz. *Staszewski*, Institution of the Honorary Consul, s. 132-133.

⁶⁴ Bkz. *Libera*, s. 246-247.

⁶⁵ Bkz. *Vattel* de Emmerich: The Law of Nations, or, Principles of the Law of Nature, Applied to the Conducts and Affairs of Nations and Sovereigns, with Three Early Essays on the Origin and Nature of Natural Law and on Luxury, (translated by Nugent), Liberty Fund, Inc., Indianapolis 2008, s. 279 paragraf 34.

⁶⁶ Bkz. *Phillimore* Robert: Commentaries upon International Law, vol. II, T. & J.W. Johnson, Law Booksellers, Philadelphia 1855, s. 171 paragraf: CCLI.

⁶⁷ Bu konu hakkında bkz. *Didat*, s. 112. Esasen bakıldığında konsolosların ayrıcalık ve bağışıklıklarına dair 19'uncu yüzyılda yaşanan tartışmalarda bir grubun bu ayrıcalık ve bağışıklıklar tanımlanırken diplomatik ayrıcalık ve bağışıklıklarla benzer kılınmaları gereğini savunduğu, tam da bu noktada diplomatik ayrıcalık ve bağışıklıklardan ancak meslekten konsolosların yararlanabileceği, fahrî konsolosların bu duruma uygun olmadıkları görüşünün geliştiği; *Engelhardt*'ın da bunu müdafaa ettiği fark edilmektedir. Konu hakkında bkz. *Libera*, s. 252-253.

çıkıldığı fark edilmektedir.⁶⁸ Nitekim bunu müteâkip Amerika Kıtası devletleri arasında bağitlanan Havana Sözleşmesi (1928) düzenlemelerinde, her ne kadar açık bir sınıflandırmaya gidilip fahrî konsolos kavramına aşikâr bir biçimde yer verilmemiş olsa da, Sözleşme hükümlerindeki belirli ifadeler devletler arasında fahrî konsolos kullanımına cevaz verildiğini kanıtlamaktadır.⁶⁹ Bunu müteâkip olarak, 1932 yılında Harvard Üniversitesi bünyesinde hazırlanan “Konsolosların Hukukî Konumu ve İşlevleri” başlıklı taslakta da fahrî konsoloslara ilişkin düzenlemelerin söz konusu edildiği takip edilmektedir.⁷⁰ En son olarak, Viyana Sözleşmesi (1963) düzenlemeleri irdelendiğinde, daha önce de belirtildiği üzere, 11 maddeden müteşekkil ayrı bir bölümde fahrî konsoloslara ilişkin düzenlemelerin getirildiği gözlenmektedir. Devletlerin de kendi aralarında bağitladıkları konsolosluk anlaşmalarında fahrî konsoloslara ilişkin düzenlemelere yer verdikleri ve devlet uygulamalarında da fahrî konsoloslardan yararlandıkları rahatlıkla izlenebilmektedir. Dolayısıyla, fahrî konsolos görevlendirmelerinin günümüzde artarak sürmeye devam ettiği rahatlıkla mütalâa edilebilecektir.⁷¹

III. FAHRÎ KONSOLOSLARIN STATÜSÜ

A. Fahrî Konsolosların Kullanımının Nedenleri

Fahrî konsolosların statülerine dair değerlendirmeye öncelikle neden devletlerce fahrî konsolosa ihtiyaç duyulduğunun açıklanmasıyla başlamak

⁶⁸ Nitekim bu husus Uluslararası Hukuk Komisyonu bünyesinde “Konsüler İlişkiler ve Bağışıklıklar” konu başlığı kapsamında gerçekleştirilen kodifikasyon çalışmalarında özel raportör Zourek tarafından tekrar gündeme getirilmiştir. Zourek, uygulamada birçok devletin fahrî konsolos atamadığına ve fahrî konsolosluk müessesesinin (özellikle raporun düzenlendiği 1957 yılı itibarıyla) önemli sayıda devlet tarafından da reddedildiğine dikkat çekmiştir. Zourek’in raporu için bkz. “Report on Consular intercourse and immunities”, Mr. Jaroslav Zourek, Special Rapporteur, A/CN.4/108, in Yearbook of ILC, Volume II, 1957, s. 80, paragraf 75-79.

⁶⁹ Bu itibarla, meselâ 18’inci maddenin ikinci fıkrasında “*konsüler ajanların vazifelerini icra ettikleri devletlerin ülkesinde bir işle meşgûl oldukları durumda, konsolosluğun dosya ve dokümanları özel veya iş belgelerinin tutulduğu yerden ayrı bir yerde tutulacaktır*” şeklinde bir düzenlemeye yer verilmiştir. Yine Sözleşmenin 20’nci maddesinde düzenleme kapsamı açık bir biçimde atayan devlet uyuğunda olunmasına ilişkin gerçekleştirilmiştir. Diğer bir deyişle, üstü kapalı bir biçimde başta atayan devletin vatandaşı olmak üzere farklı uyrukların da atanabileceği anlamı çıkmaktadır.

⁷⁰ bkz. mesela 26. madde, “The Legal Position and Functions of Consuls”, American Journal of International Law Supplement, vol. 26/1, s. 193-375. Bundan sonra söz konusu bu taslak metin kısaca *Harvard Taslağı (1932)* şeklinde anılacaktır.

⁷¹ Günümüzde fahrî konsoloslardan yararlanılmasına dair açıklamalar için bkz. *infra* III. Başlık.

yararlı olacaktır⁷². Günümüzde ağırlık kazanan eğilimler göz önüne alındığında devletlerin bilhassa ekonomik mâliyetleri azaltma çabalarının dış temsile dair uygulamalara fazlasıyla yansıdığı gözlenmektedir. Siyasî temsilin, karşılaştırıldığında, konsolosluk müessesesi gibi yaygın olmamasına karşılık devletlerin mâlî kaygılarla bu müessesenin kullanımını sınırlandırmaya gitmesi⁷³, konsolosluk gibi daha yaygın bir temsil durumunda sınırlandırma ihtiyacını daha da belirgin kılmaktadır⁷⁴. Bu açıdan bakıldığında, fahrî konsolosların, bilhassa ticarî olarak güçlü ancak küçük devletlerin dünyanın her yanına yayılmış bir konsolosluk ağına sahip olabilmelerini sağladığı ve bu bakımdan onlar açısından avantaj teşkil ettiği mütalâa edilmelidir. Özellikle İskandinav devletlerinin⁷⁵ ve Latin Amerika devletlerinin⁷⁶ bu çerçevede konsolosluk ilişkilerini ağırlıklı olarak fahrî konsoloslar aracılığıyla sürdürdüğü takip edilmektedir⁷⁷. Daha da ötesinde fahrî konsoloslar meslekten

⁷² 21'inci yüzyıla birlikte fahrî konsoloslardan yararlanılması bir yana bazı devlet niteliği taşımayan aktörlerden yararlanılmaya başlandığı; meselâ turist vizelerinin edinilmesinde seyahat şirketleri veya tur operatörlerinin devreye girebildiğine işaret edilmektedir. Bkz. **Pasarın**, s. 169.

⁷³ Sadece küçük devletler değil, yeri geldiğinde büyük ve güçlü devletler bile ekonomik kaygılarla hareket edebilmektedir. Bu konuda meselâ tarihten verilebilecek bir örnek olarak İngiliz İmparatorluğu gösterilebilir. Böylelikle, konsolosluk kurumunda reform yapılmasına dair çalışmalarda 1858 yılında yayımlanan rapor mücibince konsolosların meslekten ve fahrî olarak ikiye ayrılması gündeme getirilmişken, bu fikre yoğun muhalefet sebebiyle fikir ancak 1872 raporuyla kabul edilerek birkaç sene sonrasında hayata geçirilebilmiştir. İngiltere'nin bu yönlü hareketinin sebebi ekonomiktir. Bkz. **Platt**, s. 42. Nitekim *Ernst* de müessesenin daha az maliyetli ve avantajlı olduğu için gönderen devletlerce tercih sebebi olduğuna işaret etmektedir. Bkz. **Ernst**, paragraflar: 1 ve 21.

⁷⁴ Meselâ *Sarsembayev* bu tür konsoloslukların açılma süreci ve işleminin basit olduğu kadar, aynı zamanda mâlî açıdan da avantajlı olduğunu ifade etmiş; hatta Kazakistan açısından konsolosluk mefhumuyla alâkalı mâlî yetersizlikleri aşmanın bir yolu olarak önermiştir. Bkz. **Sarsembayev**, s. 117-118.

⁷⁵ Bkz. **Bratt**, s. 96; **Sarsembayev**, s. 115.

⁷⁶ Bkz. **Libera**, s. 257; **Sarsembayev**, s. 115.

⁷⁷ *Didat* fahrî konsolos kullanımına başvurulurken küçük devletlerin bunu ekonomik sebeplerle tercih ettiğine, özellikle bazı devletlerin kırılgan ekonomiye sahip olduğu için fahrî konsoloslardan yararlanmaya çalıştığına dikkat çekmiştir. Bkz. **Didat**, s. 115. Ancak, fark edileceği üzere, ince bir ayırım olmasına karşılık, özünde her iki durum da, ekonomik temellere dayanmaktadır. Öte yandan belirtilmelidir ki, minyatür devletler de, bilhassa mâlî kaynakların ve insan kaynaklarının yeterli olmamasından ötürü fahrî konsolosları yoğun biçimde atayabilirken, diğer devletler de onların ülkelerindeki konsolosluk temsilcilerini tercihen fahrî konsolos olarak atayabilmektedir. Meselâ Liechtenstein nezdinde atanan tüm konsoloslar fahrî konsolosken, Liechtenstein'in diğer devletler nezdinde görevlendirdiği konsoloslar da bu niteliği hâizdir. Konu hakkında meselâ bkz. **Çamyamaç** Anıl: "Avrupa'daki Minyatür Devletlerin İkili Diplomatik İlişkilerine Dair

konsoloslarla mukayese edildiğinde görevli kılındıkları mahallere daha hâkim olacakları, oradaki ticarî gelenekleri daha özümsemiş olacakları için gönderen devlet açısından daha faydalı hizmetler sunabileceklerdir⁷⁸.

Fahrî konsoloslara olan ihtiyacın bir diğer nedeni olarak dünyada artan seyahat eğilimi gösterilmektedir. Artık turistler ülkelerde ücra köşelere dahi gidebilmekte, oralarda zor durumlara düşebilmekte, hasta olabilmektedir ki, böyle durumlarda devletlerin ulusal başkentlerinde konumlanan büyükelçilikler aracılığıyla onlara yardım sağlamak oldukça güç olabileceken, daha yaygın kullanılabilir fahrî konsoloslar eliyle bu yardım daha etkili, kolay ve çabuk bir şekilde sağlanabilecektir⁷⁹.

Fahrî konsoloslara ilişkin ihtiyacı doğuran nedenlerden bir diğeri ise, fahrî konsolostan yararlanacak devletlerin, yabancı bir devletin ülkesinde dil ve kültür bakımından kendilerine bağlı topluluklara sahip olmalarıdır. Bu durumda, doktrinde belirtildiği üzere, o toplum içerisinde atanmak suretiyle fahrî konsolos seçilmesi iki devlet arasındaki ilişkileri sıkılaştıracak ve güçlendirecektir⁸⁰.

Öte yandan, fahrî konsolosluğu eleştirenler de, fahrî konsolosluğun yukarıda belirtilen gerekliliği bir yana, birçok durumda kendilerini görevlendiren devletin dilini bilmedikleri veya hâkim olamadıkları, bunun ötesinde konsolosluk arma ve flâmasını taşıyan antetli kâğıtları kendi özel işlerinde de kullanabildikleri, bunun da yanlış anlamalara yol açabileceği gibi hususları gündeme getirmiştir⁸¹. *De Martens*'in ise, fahrî konsolosların yerel otoriteler gözünde meslekten konsoloslar kadar önemlerinin ve salâhiyetlerinin olmadığı şeklinde bir eleştiri getirdiği aktarılmaktadır⁸². Milletler Cemiyeti semsiyesinde uluslararası hukukun tedricî gelişimi için oluşturulan Uzmanlar

Uluslararası Hukuk Açısından Pragmatik Bir Değerlendirme", Galatasaray Üniversitesi Hukuk Fakültesi Dergisi, Cilt: 2019/2, 2019, s. 107-108 (Minyatür Devletler).

⁷⁸ Bu konuda meselâ bkz. **Libera**, s. 247-248; **Staszewski**, Institution of the Honorary Consul, s. 135.

⁷⁹ Bkz. "A Booming Trade: Foreign Ministries Employ Ever More Amateurs to Do Their Bidding Abroad", The Economist, August 31 2013 via <https://www.economist.com/international/2013/08/31/a-booming-trade> (son ziyâret tarihi: 19/07/18). Fahrî konsoloslar bir yana, genel olarak, konsolosların âcil durumlarda ne kadar önemli olduğunun doktrinde belirtildiği dikkatlerden kaçırılmamalıdır. Bu itibarla, terörist saldırılar (2001 terör olayları veya 2008 yılında Mumbai'deki otel baskını) ile doğal felâketler (2002 Güneydoğu Asya'daki tsunami) çerçevesinde konsolosların oynadıkları rolün fark edildiği ifade edilmektedir. Bkz. **Pasarın**, s. 166.

⁸⁰ Bkz. **Aybay**, 2009, s. 296; **Aybay**, 2020, s. 272.

⁸¹ Bkz. **Heyking**, s. 843.

⁸² Aktarım için bkz. **Libera**, s. 255.

Komitesine bağlı Alt-Komite raportörü *Guerrero* ise, fahrî konsolosların konsolosluk müessesesinin prestijini olumsuz yönde etkilediğini, özellikle kişisel çıkarları için hareket ettiklerini, kendilerinin ticaretle uğraştıklarını ve mahaldeki diğer tâcirlere zarar verdiklerini, ticarî faturalarının kendileri için avantajlı bilgiler sunduğu gibi hususları ileri sürmüş; güncel olarak Avrupa devletlerinin meslekten konsolosları kullandığını, diğer devletlerin de bu uygulamayı tercih edeceklerini umduğunu ifade etmiştir⁸³. Bu eleştirilerin haklılığı göz ardı edilemeyecek olsa da, fahrî konsolosların gerekliliği bunun ötesine geçmektedir. Nitekim fahrî konsolosluga karşı gündeme taşınan bu eleştirilere⁸⁴ karşılık müessesenin günümüzde hâlen varlığını güçlü bir şekilde sürdürdüğü dikkat çekmektedir. Nihâyetinde fahrî konsoloslara duyulan gereklilik ve onlara karşı getirilen eleştiriler bir tartıya konulduğunda ilkinin sonrakine göre açıkça ağır geldiği fark edilmektedir.

B. Muhtelif Devletlerin Uygulamaları

Fahrî konsolosluk müessesesinden yararlanmak her devletin kendi egemen irâdesiyle belirlenecek bir husustur. Nitekim Viyana Sözleşmesi (1963) bünyesinde açıkça “*her Devlet fahrî konsolosluk memurlarını atayıp atamamaya veya kabul edip etmemeye karar vermekte serbesttir*” şeklinde bir hükme yer verildiği takip edilmektedir⁸⁵. Bu çerçevede, devletler bu belirlemeyi ve içeriğini genelde ikili anlaşmalar mücibince gerçekleştirmektedir⁸⁶. Zîra, bu yönlü uygulamalar çok eskilere dayanmaktadır. Meselâ

⁸³ Bkz. “Annex to Questionnaire no. 9 Relating to Legal Position and Functions of Consuls”, in League of Nations Committee of Experts for the Progressive Codification of International Law (1925-1928), vol. II (*Documents*), edited by Rosenne, Oceana Publications, Inc., New York 1972, s. 404-407, özellikle 406.

⁸⁴ Bu eleştiriler ve hatta bu eleştirilere sebep olan hâdiselerin sadece 1930’lu yıllarla sınırlanmadığı göz önüne alınmalıdır. Meselâ Güney Kore’nin Florida fahrî konsolosu olan *Jill Kelley* dört ay içerisinde görevinden alınmış; neden olarak da unvanını kötüye kullanması gösterilmiştir. Bkz. “A Booming Trade: Foreign Ministries Employ Ever More Amateurs to Do Their Bidding Abroad”, *supra* dipnot: 79. *Jill Kelley*’in sebebiyet verdiği skandala ilişkin daha ayrıntılı bilgi için meselâ bkz. **Shane**, Scott/**Savage**, Charlie: “Officials Say F.B.I. Knew of Petraeus Affair in the Summer”, *The New York Times*, 11 November 2012.

⁸⁵ Viyana Sözleşmesi (1963) m. 68.

⁸⁶ Meselâ 1929 tarihli Almanya Türkiye Konsolosluk Sözleşmesi m. 2 (Bkz. “Consular Treaty between Germany and Turkey, signed at Ankara, 28 May 1929”, United Nations Legislative Series. Supplement to the Volume on Laws and Regulations Regarding Diplomatic and Consular Privileges and Immunities, United Nations, New York, 1963, s. 49-61); 28 Nisan 1972 tarihli Türkiye Cumhuriyeti ve Belçika Krallığı Arasındaki Konsolosluk Sözleşmesi’nin eki konumundaki aynı tarihli 1’inci mektup teâtisi m. 1 (Bkz. *Resmî Gazete* 4.5.1975 Sayı, 15226, s. 158-182, özellikle s. 178); 7 Mayıs 1982

Sicilyateyn ve Felemenk Cumhuriyeti arasında 1853 yılında bağtlanan Anlaşmaya göre “... eğer sözleşmecî taraflardan biri ötekinin uyruğunu konsolos olarak diğer devletin ülkesinde atarsa, sonraki bunu kabul edip etmeme serbestisini hâizdir”.⁸⁷ Bu örnekte de görüldüğü üzere, fahrî konsolos atanabilmesi için atayan devletin rızası bir yana atanan devletin de bunu kabul etmesi gerekmektedir.

Viyana Sözleşmesi (1963) çerçevesinde konsolosluk şefleri değerlendirildiğinde başkonsolos, konsolos, konsolos muavini ve konsolosluk ajanları şeklinde bir sınıflandırmaya gidildiği görülmektedir.⁸⁸ Bu sınıflar fahrî konsoloslar için de kullanılabilir. Ancak devletler gerek ulusal düzenlemeleri mücibince gerekse kendi aralarında bağtladıkları anlaşmalarla daha farklı belirlemelere de gidebilecektir.⁸⁹ Türkiye açısından bakıldığında, 10 Temmuz 2018 tarihinde yayınlanan Cumhurbaşkanlığı Teşkilâtı Hakkında Cumhurbaşkanlığı Kararnâmesi’nin⁹⁰ Dışişleri Bakanlığına ilişkin kısmının Yurtdışı Teşkilâtı başlıklı 159’uncu maddesinin ikinci fıkrasında fahrî başkonsolosluk ve fahrî konsolosluk şeklinde ikili bir sınıflandırmaya gidildiği fark edilmektedir⁹¹.

Fahrî konsolosların kullanımına göre devletlerin genel bir ayrımını gerçekleştiren *Aybay*, fahrî konsolos atayan ve kabul eden devletler, fahrî konsolos atamayan ancak kabul eden devletler ve son olarak hem fahrî konsolos

tarhli Türkiye Cumhuriyeti ile Tunus Cumhuriyeti Arasında Konsolosluk Sözleşmesi m. 1/7 ve V. Kısım m. 44 ilâ m. 54 (Bkz. *Resmî Gazete* 24.11.1982 Sayı 17878, s. 557-575, özellikle s. 558 ve s. 572-573).

⁸⁷ Aktarım için bkz. **Phillimore**, s. 171 paragraf: CCLII.

⁸⁸ Viyana Sözleşmesi (1963) m. 9/1.

⁸⁹ Meselâ *Bratt* şu şekilde bir sınıflandırmaya yer vermektedir: Meslekten başkonsolos, fahrî başkonsolos, meslekten konsolos (havzanın başı), fahrî konsolos (havzanın başı), fahrî konsolos muâvini (havzanın başı), konsolos ajanları, meslekten konsoloslar, fahrî konsoloslar, meslekten konsolos muâvinleri, fahrî konsolos muâvinleri. Bkz. **Bratt**, s. 97. *Kowalski* ise, bu minvalde, konsolosluk şeflerine ilişkin ayrımın tamamen protokol yönlü olduğunu, hukuken bir anlam taşımadığını belirtmiş ve Viyana Sözleşmesinin (1963) konsolosluk sınıflarının belirlenmesinde meslekten konsolos ve fahrî konsolos arasında bir ayrım gitmediğini, dolayısıyla fahrî konsoloslar açısından da konsolosluk şeflerine ilişkin sınıflandırmanın doğrudan uygulandığını belirtmiştir. Ancak yazar bazı devletlerin kendi ilişkilerinde fahrî konsolos ibâresini açıkça kullandıklarının ve gönderen devletlerden de bu yönlü bir uygulamayı talep ettiklerinin altını çizmiştir. Bkz. **Kowalski**, paragraf: 18.

⁹⁰ 1 sayılı Cumhurbaşkanlığı Kararnâmesi 10/7/2018 tarihli Resmî Gazete Sayı: 30474.

⁹¹ 1 sayılı Cumhurbaşkanlığı Kararnâmesinden evvelki düzenleme 6004 sayılı Dışişleri Bakanlığının Kuruluş ve Görevleri Hakkında Kanun ile gerçekleştirilmiştir. Konuya ilişkin 6004 sayılı Kanunun 9’uncu maddesi ikinci fıkrası aynı düzenlemeyi içermektedir. Bkz. Resmî Gazete 13 Temmuz 2010 (Salı) Sayı: 27640.

atamayan hem de kabul etmeyen devletler şeklinde bu ayrımı yapmıştır⁹². Bu yönlü sınıflandırma, bakıldığında, her devletin fahrî konsolosluk müessesesinden yararlanıp yararlanmayacağını belirlemek kendisine ait bir inisiyatif olduğuna göre, bunu kanıtlar niteliktedir. Fahrî konsolosu hem atayan hem kabul eden devletler arasında Almanya, Belçika, İngiltere gibi devletler sıralanırken, kendisi kullanmayan ancak ülkesinde fahrî konsolosluk kullanılmasına izin veren Amerika Birleşik Devletleri ikinci hususa örnek verilmiştir⁹³. Fahrî konsolosluk atamayan ve aynı zamanda kendisi nezdinde atanmasına izin vermeyen devletler arasında ise 1990 öncesindeki başta SSCB olmak üzere Komünist Bloku devletleri⁹⁴ gösterilmiştir⁹⁵. Sovyetlerin konsolosluk hizmetlerine ilişkin ilk yasal düzenlemesinin 1918 yılında yayımlanan yabancı uyrukların da fahrî konsolos olabileceği hususuna yer veren Kararnâme olduğu, müteâkiben 1921 yılındaki düzenlemede bu konuya ilişkin bir belirlemeye gidilmemişken, 1926 yılında çıkartılan Tüzükte artık fahrî konsolosluk uygulamasına yer verilmediği ifade edilmiştir⁹⁶. Öte yandan, Ko-

⁹² Bkz. **Aybay**, 2009, s. 297; **Aybay**, 2020, s. 273.

⁹³ Bkz. **Aybay**, 2009, s. 297; **Aybay**, 2020, s. 273. 2013 yılında konuya ilişkin hazırlanan bir dosyayı değerlendiren *Rana* ise Amerika Birleşik Devletleri'nde emekli bir meslektaşı ile yaptığı görüşme mücibince Birleşik Devletler'in 20'nci yüzyılın başında fahrî konsolos kullanırken, günümüzde fahrî konsolos atamadığını aktarmıştır. Bkz. **Rana**, Kishan S.: "Opinion: Honorary Consuls-A Booming Trade", DiploFoundation, September 30 2013 (last updated on 05/04/24) via <https://www.diplomacy.edu/blog/honorary-consuls-booming-trade/> (son ziyâret tarihi: 06/08/24). Öte yandan, Amerika Birleşik Devletleri gibi kendisi fahrî konsolos kullanmayan ancak kendi ülkesinde fahrî konsolos kullanımına izin veren Avustralya ve Yeni Zelanda da sayılmaktadır. Bkz. **Sen**, Biswanath: A Diplomat's Handbook of International Law and Practice, Martinus Nijhoff, The Hague, 1965, s. 218.

⁹⁴ Polonya'nın neden fahrî konsolos kullanımını terk ettiğini açıklarken *Staszewski* dış ticarete faaliyet gösterilmesi yetkisinin konsolosluk organlarının yetki alanından çıkarılmasına işaret etmiştir. Bkz. **Staszewski**, Wojciech Szczepan: "Historical Outline of the Institution of Honorary Consul in Poland", Review of Comparative Law, vol. 8, 2003, s. 240 (Honorary Consul in Poland).

⁹⁵ Bu uygulamanın istisnası olarak doktrinde sadece Yugoslavya'ya dikkat çekilmektedir. Bkz. **Czubinski**, s. 121 dipnot: 25; **Aybay**, 2009, s. 297 dipnot: 510; **Aybay**, 2020, s. 273 dipnot: 3. Ayrıca, bkz. **Sen**, s. 218.

⁹⁶ Bkz. **Grzybowski**, Kazimierz: Soviet Public International Law: Doctrines and Diplomatic Practice, A.W. Sijthoff, Leyden 1970, s. 321 ve s. 324-325. 1926 yılındaki Tüzüğün 9'uncu maddesinde temel olarak konsolosluk hizmetlerinin Dışişleri Bakanlığına bağlı bir kamu hizmeti olduğu, görevlilerin doğrudan veya dolaylı özel kuruluş ve teşebbüslerde çalışamayacakları düzenlenirken, müteâkip maddede ise konsolos ve konsolosluk ajanı olarak sadece SSCB uyrukluların atanabileceği hükmüne yer verilmiştir. Bkz. *ibid.*, s. 325. SSCB'nin 1979 yılına kadar bu yönlü uygulamayı sürdürdüğü aktarılmaktadır. Bkz. **Czubinski**, s. 121 dipnot: 25.

münist Bloku devletleri arasında zaman içerisinde bazı farklı düzenleme ve uygulamalara da rastlanıldığı gözlenmektedir. Meselâ 1949 yılından itibaren fahrî konsolostan yararlanmayan Polonya⁹⁷ 1984 yılında kabul ettiği Konso-sluluk Kanunu'nda fahrî konsolosluk müessesesini muhâfaza etmiş; bu çer-çevede, Kanunun 5'inci maddesinde Polonya Dışişleri Bakanına Kanunda belirtilen dört kategoride de fahrî konsolos atama yetkisi verilmiştir⁹⁸. Daha-sı Polonya her ne kadar belirtilen sürede kendisi fahrî konsolos atamasa da, bu sürede kendi ülkesinde fahrî konsolosluk atanmasına cevaz vermiş; Hindistan ve İtalya bu minvalde fahrî konsolos atamıştır⁹⁹. Yine 1979 yılında Demokratik Alman Cumhuriyeti tarafından çıkartılan Konsolosluk Kanunu çerçevesinde de fahrî konsolosluk müessesesine yer verildiği aktarılmakta-dır¹⁰⁰. Macaristan ise, Avusturya-Macaristan İmparatorluğu dağıldıktan son-ra¹⁰¹ yaygın olmasa da fahrî konsolosluk müessesesinden yararlanmış, fakat SSCB etkisine girdikten sonra bu durum değişmiş; 1950 yılında çıkartılan ve dört maddeden teşkil Başkanlık Konseyi 8 sayılı Kararnâmesi ile fahrî kon-solosluk müessesesi Macaristan tarafından kullanılmaz hâle gelmiş ve ancak, her ne kadar açık düzenleme getirilmese de, 1988¹⁰² ilâ 2003¹⁰³ yılları ara-sında fahrî konsolosluk müessesesinden tekrar yararlanılmaya başlanılmış-tır¹⁰⁴. Görüldüğü üzere, zaman içerisinde konuya ilişkin devletlerin tutumu-nun değişebilmesi söz konusu olabilmektedir. Buna ilişkin bir diğer örnek Fransa olarak gösterilebilir. Meselâ geçtiğimiz yüzyılın başında Fransa'nın fahrî konsolos kullanmadığı ifade edilmekte iken¹⁰⁵ günümüzde Fransa fahrî

⁹⁷ İki Dünya Savaşı arasında Polonya'nın yoğun bir biçimde fahrî konsoloslardan yarar-landığı görülmektedir. Bu itibarla, 1929 yılında 104 konsolosluktan sadece 36'sı fahrî konsolosken, 1939 yılında oran 232 konsoloslukta 150'ye çıkmış; 1940 ilâ 1945 yılları arasında ise fahrî konsolos sayısı her dâim meslekten konsoloslardan fazla olmuştur. Bkz. **Staszewski**, Honorary Consul in Poland, s. 235-237.

⁹⁸ Bkz. **Czubinski**, s. 120. Ayrıca bkz. **Staszewski**, Honorary Consul in Poland, s. 243-244 (*Staszewski* düzenleme tarihi olarak 1986 yılını vermektedir).

⁹⁹ Bkz. **Czubinski**, s. 122.

¹⁰⁰ Bkz. **Czubinski**, s. 120 dipnot: 21.

¹⁰¹ Oldukça yaygın ve geniş bir konsolosluk ağına sahip olduğu ifade edilen Avusturya-Macaristan İmparatorluğu'nun 1903 itibarıyla 492 konsolosluktan 392'sininin fahrî kon-solos olduğu belirtilmektedir.

¹⁰² Viyana Sözleşmesi (1963) bir yıl öncesinde Macaristan'da yürürlüğe girmiştir.

¹⁰³ 2003 yılında yayınlanan kararnâme ile fahrî konsolosluk müessesesinin düzenlendiği görülmektedir.

¹⁰⁴ Bkz. **Vincze**, Zoltán: "Honorary Consuls in Hungary: Their Legal Standing and Applicable Benefits", *Miskolc Journal of International Law*, vol. 2/2, 2005, s. 48.

¹⁰⁵ Bkz. **Oppenheim**, s. 485.

konsoloslardan yararlanmaktadır¹⁰⁶. Takip edildiğinde, fahrî konsolos tayin edilmesinin, her ne kadar eleştirilen tarafları olsa da, yararlanan devletler ve sayıları göz önüne alındığında devletler açısından bunun tercih edilen bir uygulama olduğu rahatlıkla mütalâa edilebilir. Nitekim 2013 yılında *The Economist* dergisi tarafından hazırlanan bir raporda dünyada 20.000'nin üzerinde fahrî konsolos bulunduğu aktarılmıştır¹⁰⁷.

Türkiye Cumhuriyeti'nin, öncesinde Osmanlı Devleti'nin¹⁰⁸, uygulamaları değerlendirildiğinde konsolosluk müessesesinden yaygın olarak yararlandığı gözlenmektedir. Ancak, her şeyden evvel belirtilmelidir ki, Türkiye Cumhuriyeti'nin ayrı bir konsolosluk kanunu bulunmamaktadır¹⁰⁹. Bu bağ-

¹⁰⁶ Örneğin günümüzde Fransa İzmir'de fahrî konsolosluk bulundurmaktadır. *Didat*, Fransa'da durumun 1976 yılında kabul edilen düzenleme ile değiştiğini aktarmaktadır. Bkz. *Didat*, s. 115.

¹⁰⁷ Bkz. "A Booming Trade: Foreign Ministries Employ Ever More Amateurs to Do Their Bidding Abroad", *supra* dipnot: 79. Ayrıca, bkz. *Scott-Smith*, s. 2; *Hofstadter*, s. 25-26. (Yazar Amerika Birleşik Devletleri'nde bulunan fahrî konsoloslara ilişkin yaptığı değerlendirmede sayının yıllara göre arttığını vurgulamıştır); *Şimşek*, s. 40. Benzer şekilde, *Sarsembayev* de fahrî konsolos sayısının 10.000'nin altına inmediğine işaret etmiştir. Bkz. *Sarsembayev*, s. 115. Ötesinde Ernst İspanya, Belçika, Hollanda ve İskandinav Devletlerinin her birinin yaklaşık 500'er fahrî konsolosu olduğunu aktarmaktadır. *Ernst*, paragraf: 9.

¹⁰⁸ Gönderen devlet olarak Osmanlı Devleti'nin konsolosluk müessesesinden yararlanması bir yana kendi ülkesinde bulunan yabancı konsoloslukların durumu ise farklı bir değerlendirmenin konusunu oluşturmaktadır. Bilindiği üzere, 16'ncı yüzyıldan itibaren Avrupa Devletlerine tanınan kapitülasyonlar konsolosluklar açısından farklı bir durum yaratmış; hatta *Westlake*'nin ortaya koyduğu üzere, İstanbul'daki yabancı devletlerin konsolosları selâhiyet bakımından diplomatlardan dahi üstün olarak mütalâa edilmiştir. Bkz. *Westlake*, John: *International Law*, vol. I (*Peace*), 2nd Edition, Cambridge at the University Press, 1910, s. 287-289. Daha da ötesinde, Hristiyan Avrupa Devletleri bir yana Asya ve Afrika devletlerindeki konsolosların kapitülasyon rejimleriyle yetkilerinin genişlemiş olduğu gözlenmektedir. Türkiye açısından bakıldığında kapitülasyonlar Lozan Konferansı sonunda imzalanan Lozan Barış Antlaşması (1923) ile ortadan kaldırılmıştır. Bu çerçevede, Lozan Barış Antlaşması (1923) madde 28 şu şekildedir: "*Bağıtılı Yüksek Taraflar Türkiye'de kapitülasyonların tümü ile kaldırılmasını, her biri kendisi ile ilgili olarak, kabul ettiklerini açıklarlar*". Lozan Barış Antlaşması (1923) resmî metni için bkz. *Soysal*, İsmail (der.): *Tarihçeleri ve Açıklamaları ile Birlikte Türkiye'nin Siyasal Andlaşmaları*, Cilt I (1920-1945), Türk Tarih Kurumu Basımevi, Ankara, 1983, s. 85-139 özellikle s. 93.

¹⁰⁹ Her ne kadar Türkiye Cumhuriyeti'nin ayrı bir konsolosluk kanunu bulunmasa da Cumhuriyetin ilk yıllarından itibaren konsolosluk kanununa ilişkin hazırlıkların olduğu ve çeşitli taslak çalışmaların ortaya konulduğu belirtilmelidir. Hazırlıkları 1926-27 yılları arasında başlatılan ilk taslağın 1930 yılında ortaya konulduğu, en son taslak çalışmasının ise 1973 yılında oluşturulduğu takip edilmektedir. Cumhuriyet dönemindeki konsolosluk kanunu oluşturmaya ilişkin çabaların tarihçesi ve taslakların metinlerine dair ayrıntılı

lamda, fahrî konsolosluk ataması da dâhil bu konudaki yetkili birim, ilke olarak, Dışişleri Bakanlığı olmaktadır. Cumhuriyet döneminde ulaşılabilen listeler çerçevesinde Türkiye Cumhuriyeti'nin fahrî konsoloslardan yararlandığı açıkça takip edilebilmektedir. Bu kapsamda, 1952 yılında oluşturulan listede 17 fahrî konsolosluk bulunurken¹¹⁰, 1964-65 yılları arasına denk gelen dönemi yansıtan listede sayı 48 olarak verilmiş ve nihâyet 1992 yılındaki listede fahrî konsolosluk sayısı 71'e¹¹¹ ulaşmıştır¹¹². Günümüzde ise, belirlenebildiği oranda, Türkiye Cumhuriyeti'nin fahrî konsolosları bulunmamaktadır¹¹³. Türkiye'de ise, birçok devletin çeşitli illerde fahrî konsoloslarının bulunduğu dikkat çekmektedir. Bu çerçevede örnek vermek gerekirse, İzmir'de üçü başkonsolosluk kademesinde 52 fahrî konsolosluk bulunmaktadır¹¹⁴.

açıklama ve bilgi için sırasıyla bkz. **Ökçün**, A. Gündüz: Konsolosluk Kanunu Hazırlık Çalışmaları, Ankara Üniversitesi Siyasal Bilgiler Fakültesi Yayınları, Ankara 1973, s. 5-7 (genel kronolojik bilgi için), s. 9-201 (1968, 1969 ve 1973 taslak metin ve yorumları için) ve s. 202-267 (Ekler bölümü 1930 ilâ 1963 arasındaki taslaklara ilişkin metinler). Bu konudaki yorumlar için bkz. **Aybay**, 2009, s. 70-72; **Aybay**, 2020, s. 76-78. İlgili tüm taslak metinler incelendiğinde bu metinler dâhilinde fahrî konsoloslara ilişkin hükümlerin de mevcut olduğu, dahası Viyana Sözleşmesi (1963) sonrasındaki döneme denk gelen taslaklarda ilgili Sözleşmeye koşut fahrî konsoloslara dair ayrı bir kısımda düzenlemelere yer verildiği dikkat çekmektedir. Bununla birlikte, Osmanlı Devleti döneminde kabul edilmiş ve Cumhuriyet döneminin ilk yıllarında da konuya ilişkin uygulamaları etkilediği belirtilen Şehbenderlik Nizamnâmesi de gözden kaçırılmamalıdır. Bu Nizamnâmenin 1900'lerdeki orijinal üslûplu metninin belirli temel hükümlerine ulaşmak için bkz. **Girgin**, Kemal: Osmanlı ve Cumhuriyet Dönemleri Hariciye Tarihimiz (Teşkilât ve Protokol), Türk Tarih Kurumu Basımevi, Ankara 1992, s. 48-51.

¹¹⁰ Konuya ilişkin 1958 yılında yazan *Libera*'nın Türkiye'yi fahrî konsolos uygulamasını terk eden devletlerden biri olarak yansıttığı dikkat çekmektedir. Bkz. **Libera**, s. 256-257.

¹¹¹ 71 sayısı verilen liste içerik olarak değerlendirilmeden doğrudan yansıtılmıştır. Ancak listede bazı tutarsızlıklar tespit edildiği için verilen bu sayının bir nebze daha düşük olabileceğine de dikkat çekilmelidir.

¹¹² Sırasıyla bkz. **Girgin**, s. 140-142, s. 147 ve s. 163-166.

¹¹³ Türkiye Cumhuriyeti Dışişleri Bakanlığı sitesinin "yurtdışı teşkilâtı" başlığı altındaki sayfa incelendiğinde Türkiye Cumhuriyeti'ne ait mevcut bir fahrî konsolosa yer verilmediği görülmektedir. Bkz. via www.mfa.gov.tr/yurtdisi-teskilati.tr.mfa (son ziyaret tarihi: 22/11/24). Ancak bazı devletlerin resmî sitelerine bakıldığında Türkiye'nin fahrî konsoloslarının bulunduğu fark edilmektedir. Örneğin bkz: <https://foreign.govmu.org/Pages/Embassies%20and%20Consulates/Consulates%20based%20in%20Mauritius/HONORARY%20CONSULATES%20GENERAL/HONORARY-CONSULATE-GENERAL-OF-THE-REPUBLIC-OF-TURKEY.aspx> (son ziyaret tarihi: 27.12.2024) ; https://mzv.gov.cz/jnp/en/diplomatic_missions/foreign_missions_to_the_czech_republic/turkey_consulate_of_the_republic_of.html (son ziyaret tarihi: 27.12.2024).

¹¹⁴ Konuya ilişkin olarak bkz. via www.izmir.bel.tr/tr/Konsolosluklar/219 (son ziyaret tarihi: 22/11/24).

Bir devletin vatandaşlarına bir başka devletin ülkesinde üçüncü bir devlet tarafından konsolosluk işlevlerinin sağlandığı durumlarda üçüncü devletin konsolosluğunun sağladığı hizmetler bağlamındaki yetkisinin vatandaşlarına bu tür koruma sağlanan devletin fahrî konsoloslarının yetkisinden daha geniş olduğu mütalâa edilmektedir¹¹⁵. Lâkin fahrî konsolosların daha kısıtlı işlev ve yetkileri¹¹⁶ hâiz olduğu düşünüldüğünde bu savın ne kadar doğru olduğu rahatlıkla fark edilebilecektir. Tanınmayan devletlerin fahrî konsoloslardan yararlanarak, en azından içinde bulundukları zorlukları, bir nebze azaltabildiği belirtilmelidir. Bu çerçevede, Tayvan ve Kuzey Kıbrıs Türk Cumhuriyeti'nin¹¹⁷ fahrî konsoloslardan yararlandığı aktarılmaktadır¹¹⁸.

Atanan fahrî konsoloslar atayan devletin memuru konumunda değildir; ancak yine de ona ahlâkî olarak bağlı oldukları mütalâa edilebilecektir¹¹⁹. Bir devlet, hatırlanacağı üzere, fahrî konsolos atayıp atamayacağına kendisi karar vermektedir. Bunun ötesinde, fahrî konsolos kullanımı devletler arasında akdedilen konsolosluk anlaşmaları kapsamında belirlenecektir. Gönderen devlet atayacağı fahrî konsolosu seçerken kendisi için önemli gördüğü birtakım hususları göz önünde bulundurmalıdır. Meselâ bazı devletler üst yaş sınırı koyarken, bazı devletler üniversite eğitimi aramaktadır.¹²⁰ Yine, fahrî konsoslara ilişkin ulusal düzenlemelere yer veren devletler birçok durumda atayacakları fahrî konsoslarda ulusal dili iyi bilmesi koşu-

¹¹⁵ Bu yönlü görüş için meselâ bkz. **Palyga**, Edward: "Consular Protection with the Participation of a Third State in Polish Practice", *Polish Yearbook of International Law*, vol. 5, 1972/3, s. 275.

¹¹⁶ Bkz. *supra* dipnot: 48. Türkiye açısından ele alındığında, büyükelçiliklere bağlı olarak kurulacak olan fahrî başkonsolosluk veya fahrî konsoloslukların vazifeleri 1 sayılı Cumhurbaşkanlığı Kararnâmesi m. 159/7'de şu şekilde formüle edilmiştir: "*Büyükelçiliklere bağlı olarak kurulan fahrî başkonsolosluk ve fahrî konsoloslukların görevleri şunlardır: a) Türkiye Cumhuriyetinin menfaatlerini korumak, geliştirmek ve tanıtımına katkıda bulunmak, b) Türkiye Cumhuriyeti vatandaşlarına ve uyrukluğunu taşıyan tüzel kişilere yönelik konsolosluk himâyesi sağlamak, c) Özel olarak yetkilendirildiği takdirde, konsolosluk işlemleri yapmak, ç) Büyükelçilik tarafından verilen diğer görevleri yerine getirmek*".

¹¹⁷ Bkz. "*Turkish Cypriots Living Abroad*", via <https://mfa.gov.ct.tr/foreign-policy/turkish-cypriot-citizens-living-abroad/> (son ziyâret tarihi: 22/11/24).

¹¹⁸ Bkz. **Didat**, s. 116-117.

¹¹⁹ Koşut biçimde meselâ *Aybay* da fahrî konsolosların atayan devletin çıkarlarını korumak konusunda ahlâkî ödevleri olduğunun altını çizmiştir. Bkz. **Aybay**, 2009, s. 306; **Aybay**, 2020, s. 282.

¹²⁰ Bu çerçevede, İspanya ulusal düzenlemesi ile atayacağı fahrî konsoloslardan üniversite diploması isterken, Almanya, Birleşik Krallık ve İsviçre gibi devletler 65 ilâ 70 yaş aralığını üst yaş sınırı olarak kabul etmektedir. Konuya ilişkin aktarım için **Didat**, s. 118.

lunu arayabilmekteyken, bazı devletlerin düzenlemelerinde ise atayacakları fahrî konsolosların belirli bir mesleği yerine getirmesi koşulu gözetilebilmektedir.¹²¹ Her devlet için ayrı ayrı değerlendirilebilecek spesifik koşullar bir yana, atanacak fahrî konsolosun kabul eden devletin ilgili kesiminde belirli bir yere gelmiş olması, orada belirli bir tanınırlığa sahip olması, özellikle bir yanda yerel yöneticilerle, diğer tarafta kendisini görevlendirecek devletle iyi ve yoğun ilişkilerinin mevcut olması ve genel olarak da dürüst ve ahlâklı olması gibi temel nitelikler aranabileceği ifade edilebilir. Bu koşulların sağlanıp sağlanmadığı, genel olarak, fahrî konsolosu atayacak devletin dışişleri bakanlığı tarafından sıkı bir biçimde araştırılarak etüt edilmelidir.

Fahrî konsolosun atanmasında atayacak devlet bu atamayı yaparken atanacak kişiden yemin etmesini isteyebilir¹²². Bunun dışında, kabul eden devlet de fahrî konsoloslardan *exequatur* (buyrultu)¹²³ isteyebilecektir¹²⁴. Nitekim Uluslararası Hukuk Enstitüsü Taslağı'nın (1896) 3'üncü maddesin-

¹²¹ Meselâ Almanya, İspanya, Norveç, Birleşik Krallık ve İsviçre kendi dillerinin bilinmesini isterken, Danimarka belirli bir mesleğin icrasını aramaktadır. Konuya ilişkin aktarım için bkz. **Didat**, s. 118.

¹²² Meselâ Almanya'nın kabul ettiği Konsolosluk Memurlarına, İşlevlerine ve Yetkilerine Dair Kanunun (1974) 21'inci maddesinde fahrî konsolos olarak atanacak yabancıların yapacağı yemine yer verildiği görülmektedir. Bunun ötesinde, Amerika Birleşik Devletleri Dışişleri Bakanlığı tarafından Londra'daki başkonsoloslukta geçici olarak boşalan konsolos muâvinlerinin yerine atanacak meslekten olmayan kişilerin bu geçici göreve gelirken yemin ederek göreve başlayacakları tâlimatı verildiği dikkat çekmektedir. Bkz. **Hackworth**, Green Haywood: Digest of International Law, vol. IV, United States Government Printing Office, Washington D.C. 1942, s. 662. *Didat* ise, günümüzde, Almanya dışında, fahrî konsoloslardan yemin isteyen devletler arasında Belçika, Estonya, Hollanda ve İtalya'yı sayarken; bunlar dışında bazı devletlerin (Danimarka) basit bir bildirimle yetindiğini, bazılarının (Norveç) ise gizlilik taahhüdünde bulunulmasını talep ettiğini aktarmıştır. Bkz. **Didat**, s. 118.

¹²³ Kabul eden devlet tarafından gönderilecek konsolosa ilişkin rızâya verilen ad olan *exequatur* terimi Latince "gerçekleştirmesine izin ver" anlamına gelmektedir. Bkz. **Boczek**, Boleslaw Adam: The A to Z of International Law, The Scarecrow Press, Inc., Lanham 2010, s. 44. Ayrıca belirtilmelidir ki, diplomatik ilişkilerde diplomatik misyon şefinin göreve başlayabilmesi için *agrément*ın verilmesi gerekliken, konsolosluk şefinde ise *exequatur*un beklenmesine gerek yoktur. Konsolos şefleri geçici yetkilendirmeyle de göreve başlayabilmektedir. Bkz. **do Nascimento e Silva**, Geraldo Eulalio: "Diplomatic and Consular Relations", International Law: Achievements and Prospects, edited by Bedajoui, Martinus Nijhoff Publishers, Paris 1991, s. 445 (Diplomatic and Consular Relations). Öte yandan, geçtiğimiz yüzyıllarda görev yapabileceklerine dair konsoloslara Osmanlı Devleti'nde verilen bu rızâya "berat" denildiği aktarılmaktadır. Bkz. **Warden**, s. 181; **Staszewski**, Institution of the Honorary Consul, s. 127.

¹²⁴ Meselâ bkz. **Bratt**, s. 97; **Staszewski**, Honorary Consul in Poland, s. 230; **Ernst**, paragraf: 13.

de kabul eden devletin fahrî konsoloslar için de *exequatur* vermesi gerektiği anlaşılmaktadır.¹²⁵ Benzer şekilde Türkiye Cumhuriyeti ve Almanya arasındaki Konsolosluk Antlaşması (1929) uyarınca fahrî konsoloslar da dâhil atanmalarından evvel diplomatik kanallar yoluyla kabul edecek devletin onayının alınması gereği açıkça düzenlemeye bağlanmıştır¹²⁶. Doktrinde de kabul eden devletin rızasına dair belirlemelere gidildiği görülmektedir¹²⁷.

C. Fahrî Konsolosların Ayrıcalık ve Bağışıklıkları

Fahrî konsolosların meslekten konsoloslardan daha kısıtlı ayrıcalık ve bağışıklıkları hâiz olduğu gerek doktrindeki belirlemelerden gerek Viyana Sözleşmesindeki (1963) düzenlemelerden takip edilebilmektedir¹²⁸. Fahrî konsolosların ayrıcalık ve bağışıklıklarına ilişkin düzenlemelere¹²⁹ yer verilmeden evvel genel olarak meslekten konsoloslara ve onların bulunduğu konsolosluklara tanınan ayrıcalık ve bağışıklıkların da diplomatik ayrıcalık ve bağışıklıklarla mukâyese edildiğinde daha dar olduğunun altı çizilmelidir¹³⁰.

¹²⁵ Bkz. *supra* dipnot: 11.

¹²⁶ 1929 tarihli Almanya Türkiye Konsolosluk Sözleşmesi m. 2. Bkz. *supra* dipnot: 86.

¹²⁷ Bkz. **Bratt**, s. 97. Ayrıca, bkz. *supra* dipnot: 87.

¹²⁸ Nadir de olsa fahrî konsoloslara hiçbir ayrıcalık ve bağışıklığın tanınmayacağı düzenlendiği durumlara da rastlanılmaktadır. Meselâ Yabancı Konsolosların Ayrıcalıklarına Dair 27 Sayılı Kanunu'nun (1949) 5'inci maddesinde Irak'taki fahrî konsolosların hiçbir bağışıklık, ayrıcalık ve istisnayı hâiz olmadığı açıkça vurgulanmıştır. Bkz. "Law no. 26 of 1949 for the Privileges of Foreign Consuls", in Laws and Regulations Regarding Diplomatic and Consular Privileges and Immunities, United Nations Legislative Series. Volume VII, New York, 1963, s. 167-168, özellikle s. 168. Bunun ötesinde, kabul eden devlette mukim veya gönderen devletin vatandaşı konumundaki fahrî konsolosların üçüncü devletlerde ayrıcalık ve bağışıklıkları hâiz olmadıklarının altı çizilmektedir. Bkz. **Sen**, s. 275.

¹²⁹ Bu konuda ayrıntılı açıklama ve değerlendirmeler için meselâ bkz. **Irizarry y Puente**, The Foreign Consul, s. 32-54; **Stewart**, Irvin: Consular Privileges and Immunities, Columbia University Press, New York 1926, s. 35-167; **Economidès**, Constantin: "Consuls", Encyclopedia of Public International Law, vol. I (A-D), edited by Bernhardt, North-Holland/Elsevier, Amsterdam 1992, s. 774-775; **Ernest**, paragraflar: 18-20; **Boczek**, s. 43; **Dela**, Mirosław: "Legal Status of the Honorary Consul", Wrocław Review of Law, Administration & Economics, vol. 4/1, 2014, s. 72-74. Türk doktrininde konuya ilişkin bkz. **Pazarcı**, Hüseyin: Uluslararası Hukuk Dersleri, III. Kitap, Gözden Geçirilmiş 3. Baskı, Turhan Kitabevi, Ankara 1999, s. 136-145; **Reçber**, s. 131-133.

¹³⁰ Diplomatik ve konsolosluk ayrıcalık ve bağışıklıklarına dair mukâyeseli bir inceleme için meselâ bkz. **Dembinski**, Ludwik: The Modern Law of Diplomacy. External Missions of States and International Organizations, Martinus Nijhoff Publishers, Dordrecht, 1988, s. 163-221.

Viyana Sözleşmesi (1963) m. 58/1’de açıkça atıflandırıldığı üzere, kabul eden devletin, fahrî konsoloslara işlevlerinin yerine getirilmesi açısından her türlü kolaylığı sağlanacağını düzenlendiği görülmektedir¹³¹. Kolaylıklar açısından konsolosluga yakın park yerinin sağlanması ve özel plaka kullanımı ilk akla gelenler olmaktadır. Buna karşılık, *Bratt* özellikle park yeri sağlanmasını Sözleşme hükümleri bağlamında değil, ancak siyasî nezâket kural-ları çerçevesinde bahsedilen bir kolaylık olarak mütalâa etmiştir¹³². Türkiye’de görev yapan fahrî konsoloslar açısından bakıldığında, park yerine ilişkin taleplerin, karşılıklılık ilkesi, fizikî imkânlar ve kent trafiğinin negatif bir biçimde etkilenmemesi gibi koşullara bağlı kılındığı; bu konudaki ön değerlendirmenin Dışişleri Bakanlığı tarafından yapıldığı ve uygun görüldüğü takdirde bu görüşün nihaî karar için fahrî konsolosun bulunduğu yerdeki icracı yerel idâreye iletildiği görülmektedir. İlâve olarak, bir fahrî konsolos kendisi üzerine kayıtlı sadece tek bir aracına tescil plakasının yanı sıra CC panel plaka taktırabilme olanağına sahip kılınmıştır. Bu itibarla, Türkiye’de görev yapan fahrî konsolos Türkiye Cumhuriyeti Dışişleri Bakanlığı tarafından kendisine verilmiş resmî kimlik kartıyla yerel trafik şube müdürlüğüne mürâaat edecek ve kendisine bu yönlü plaka 2918 sayılı Karayolları Trafik Kanununa bağlı Trafik Yönetmeliğinin ilgili hükümleri uyarınca verilebilecektir. CC panel taşıyan fahrî konsolos aracına geçiş üstünlüğü verilmeyeceği gibi, ışıklı veya sesli bir donanım da takılmayacaktır¹³³.

Bunun dışındaki kolaylıklar değerlendirildiğinde, öncelikle, sağlanacak kolaylıkların fahrî konsolos mefhumuyla uyumlu olmasına dikkat edilmelidir. Kabul eden devlette mukim şahıslar arasından seçilen fahrî konsolosların bu itibarla meskene ihtiyaçlarının olmayacağı düşünülebilir. Bu çerçevede de kabul eden devletin Viyana Sözleşmesi (1963) m. 30’da belirtilen bu yönlü yükümlülüğü fahrî konsoloslar açısından gözetmesine gerek olmadığı ifade edilebilecektir¹³⁴.

¹³¹ Viyana Sözleşmesi (1963) m. 28 şu şekildedir: “Kabul eden Devlet, konsolosluğun görevlerinin yerine getirilmesi amacıyla bütün kolaylıkları bahşeder”.

¹³² Bkz. *Bratt*, s. 98.

¹³³ İlgili resmî açıklama için bkz: Türkiye’de Fahri Konsolosların Statüleri ve Yükümlülükleri, Dışişleri Bakanlığı, Diplomatic Portal, via [<https://cd.mfa.gov.tr/pages/list-content/47#>] (Son erişim Tarihi: 19.11.2024).

¹³⁴ Viyana Sözleşmesi (1963) m. 30 şu şekilde kaleme alınmıştır: “1. Kabul eden Devlet, kendi kanun ve düzenlemeleri çerçevesinde ve ülkesi içinde konsolosluga gerekli binaları gönderen Devletin iktisap etmesini kolaylaştırmalı veya binaların temini konusunda başka bir şekilde gönderen Devlete yardımda bulunmalıdır. 2. Kabul eden Devlet, kezâ gerektiğinde, konsolosluk mensuplarına uygun mesken temini hususunda konsolosluga yardımcı olmalıdır”.

Ayrıcalık ve bağışıklıklara ilişkin daha ayrıntılı değerlendirmelerde bulunulmadan evvel kabul eden devletin vatandaşı konumundaki fahrî konsoloslar açısından bu kişilerin kabul eden devletin kamusal yükümlülüklerine tâbi olup olmayacaklarının da mercek altına alınması yararlı olacaktır. Bu çerçevede, meselâ en azından bir dönem ilk akla gelen ve tartışılan, bilhassa erkek adaylar açısından askerlik görevinin âkîbeti olmuştur. Bu minvalde, bazı yazarların kabul eden devlet vatandaşı olan fahrî konsolosların askerlik yapmayacağını belirttikleri dikkat çekmektedir¹³⁵. Muhtemelen bunun dayanağı, o dönemde o kişinin başka bir devlete sunduğu kamu hizmeti sebebiyle kendi vatandaşlığının sorgulanabilir olması olarak gösterilebilir. Ancak, sonraki zamanlarda uygulama ve doktrinin farklı görüşlere sahip olduğu dikkat çekmektedir. Meselâ 1856 yılında konuya ilişkin görüş sunan Birleşik Devletler Başsavcısı kabul eden devlet uyruğunda olan fahrî konsolosların ulusal düzenlemeler kapsamında askerlik görevinden muaf olamayacağına işaret etmiştir¹³⁶. Türkiye Cumhuriyeti ile Almanya arasında bağitlanan Konsolosluk Antlaşması'nın (1929) 7'inci maddesi uyarınca fahrî konsolosların askerlikten muaf tutulmayacakları düzenlenmiştir¹³⁷. Benzer şekilde, Hollanda Yeni Ginesi'nin ulusal düzenlemelerinde askerlik görevinden muaflığın Hollanda uyruğunda bulunan fahrî konsolosları içermeyeceği düzenlenmiştir¹³⁸. Koşut biçimde, Fransız Mahkemesi Rouen'deki Sardinya fahrî konsolosunun Fransız uyruğu olsa dahi ulusal muhafız birliği hizmetinden muaf olmadığı kararını vermiştir¹³⁹. Askerlik vazifesi bir yana, kabul eden devletin uyruğunda bulunan fahrî konsolosların kendi devletlerinde diğer kamu görevlerini yerine getirip getiremeyecekleri de değerlendirilmelidir. Bu çerçevede, meselâ Amerika Birleşik Devletleri'nde konunun çeşitli vesilelerle gündeme taşındığı ve ele alındığı takip edilmektedir. Bu minvalde, Nikaragua'nın 1946 yılında *exequatur* alınmasından önce geçici olarak fahrî konsolosunun tanınması yönlü isteğini değerlendiren Birleşik Devletler Dışişleri Bakanlığı Hukuk İşleri Bürosunun yaptığı değerlendirmede federal devlet bazında resmî görevi bulunan Amerikan uyruklu kişilerin Birleşik

¹³⁵ Konuya ilişkin meselâ bkz. **Phillimore**, s. 171 paragraf: CCLI.

¹³⁶ Bkz. **Stowell**, s. 573-574. Ayrıca, bkz. **Fenwick**, Charles G.: *International Law*, 4th Edition, Appleton-Century-Crofts, New York 1965, s. 583.

¹³⁷ Bkz. *supra* dipnot: 86.

¹³⁸ Bkz. "Text of the Legal Provisions and Regulations in Force in Netherlands New Guinea in Respect of Privileges and Immunities Granted to Consular Officers and Other Representatives of Foreign Powers", *Laws and Regulations Regarding Diplomatic and Consular Privileges and Immunities*, United Nations Legislative Series. Volume VII, New York 1958, s. 213-217, özellikle s. 216.

¹³⁹ Aktarım için bkz. "The Legal Position and Functions of Consuls", s. 356.

Devletler Anayasası'na göre bu görevleriyle fahrî konsolos görevlerinin bağdaşmayacağını ve aykırılık taşıyacağını, ancak aynı hususun yerel görevler için söz konusu edilemeyeceğini belirttiği fark edilmektedir¹⁴⁰. Nitekim Viyana Sözleşmesi (1963) m. 67'de kişisel yükümlülüklerle dair bağışıklık şu şekilde düzenlenmiştir: “*Kabul eden Devlet, fahrî konsolosluk memurlarını her türlü kişisel yükümlülük ve hangi neviden olursa olsun kamu yararı hizmetleriyle, istimval, yardım ve konaklama gibi askerlikle ilgili yükümlülüklerden muaf tutacaktır*”.

Konsolosluk ayrıcalık ve bağışıklıklarından biri¹⁴¹ gönderen devletin arma ve bayrağının kullanılmasıdır¹⁴². Viyana Sözleşmesinde (1963) düzenlendiği hâliyle bu ayrıcalığı fahrî konsoloslar da kullanabilmektedir¹⁴³. Vatanadaşlığı hâiz olmayan fahrî konsoloslar tarafından gönderen devletin arma ve bayrağının kullanımı, *prima facie* yadırganabilir bulunsa da¹⁴⁴, özünde

¹⁴⁰ Konuya ilişkin bkz. **Whiteman**, s. 564-565. Öte yandan, Birleşik Devletler bünyesinde önceki uygulamalara dair bkz. **Hackworth**, s. 665-666. Bunlara ilâveten, konsolosların kamu hizmetinden muaf olup olmadıklarını inceleyen *Irizarry y Puente* ise kamu hizmeti kavramıyla eserin sadece askerlik ve jüri görevlerini kastettiğini belirtmiş ve fahrî konsoloslara ilişkin açık bir belirlemeye gitmemiş olsa da, meslekten konsoloslar açısından bu yönlü muafiyetin bilhassa konuya ilişkin antlaşmalardaki sıklıkla düzenlenme oranı mücibince artık bir tartışma konusu olmaktan çıktığına işaret etmiştir. Bkz. **Irizarry y Puente**, *The Foreign Consul*, s. 49-50.

¹⁴¹ Gönderen devletin bayrak ve arma kullanmasına ilişkin ayrıcalık diplomatik ilişkileri düzenleyen Viyana Sözleşmesinden (1961) farklı olarak konsolosluk ilişkilerini düzenleyen Viyana Sözleşmesinde (1963) ayrıcalık ve bağışıklık üst başlığı altındaki bölümde yer almıştır. Viyana Sözleşmesinde (1961) ayrıcalık ve bağışıklıklara ilişkin ayrı bir bölüm ayrılmış olmamasına karşılık arma ve bayrak kullanımına en azından doktrinde diplomatik ayrıcalık ve bağışıklıklar ele alınırken yer verilmediği fark edilmektedir. Ancak, bayrak ve arma kullanımı sonuçta bir ayrıcalıktır. Konu hakkında meselâ bkz. **Çamyamaç**, *Haberleşme Serbestisi*, 2024, s. 84 dipnot: 243.

¹⁴² Viyana Sözleşmesi (1963) m. 29 şu şekilde kaleme alınmıştır: “*1. Gönderen Devlet, bu madde hükümleri uyarınca, ulusal bayrağını ve Devlet armasını kabul eden Devlette kullanmak hakkına sahiptir. 2. Gönderen Devletin ulusal bayrağı ile Devlet arması, konsolosluk tarafından işgal edilen binanın üzerine, giriş kapısının üstüne ve kezâ konsolosluk şefinin ikametgâhı üzerine ve bir hizmetin görülmesi dolayısıyla kullanıldığında konsolosluk şefinin taşıt araçları üzerine çekilebilir ve konulabilir. 3. Bu madde ile tanınan hakkın kullanılmasında, kabul eden Devletin kanunları, düzenlemeleri ve teâmmülleri göz önünde tutulur*”.

¹⁴³ Viyana Sözleşmesi (1963) m. 58/1 atfıyla.

¹⁴⁴ Diplomasi hukuku açısından ele alındığında bayrak ve arma kullanımına ilişkin kuralların diğer ayrıcalık ve bağışıklıklara nazaran çok daha yeni olduğuna işaret eden *Nahlik*, ilk olarak, Viyana'da Fransa Büyükelçisi konumundaki İsveçli General *Bernadotte*'nin Cumhuriyetin üç renkli bayrağını dalgalandırmasına Viyanalıların tepki gösterdiğini ve bayrağı aşağı indirerek yaktıklarını aktarmıştır. Bunun üzerine, Viyana'daki diğer dev-

bunun gönderen devlete ait bir ayrıcalık olmasından dolayı ve fahrî konsolos da gönderen devlet adına faaliyet gösterdiği için bu kullanım oldukça normal karşılanmalıdır¹⁴⁵.

En önemli ayrıcalık ve bağışıklıklardan biri konumundaki şahsî dokunulmazlık ve yargı bağışıklığı¹⁴⁶, kural olarak, konsoloslar açısından da tanınan bir ayrıcalık olmasına karşılık, fahrî konsoloslar için daha sınırlıdır. Bu itibarla, fahrî konsolosun işlediği bir suçla karşı ceza dâvası açılmışsa, fahrî konsolos mahkeme önüne çıkmakla yükümlüdür. Ötesinde, fahrî konsoloslar yine suç işlemleri durumunda tutuklanabilecek veya gözaltına alınabilecektir; ancak her hâlükârda şahıslarına gereken hürmetin gösterilmesi gerekmektedir¹⁴⁷. Bunun ötesinde, fahrî konsolosa resmî sıfatı sebebiyle de gereken koruma kabul eden devlet tarafından sağlanacaktır¹⁴⁸. Ancak bir dönem

letlerin büyükelçilerinin bir yandan Bernadotte'ye tepki gösterirken, diğer yandan Viyanalıların yaptıklarını da kinamış olduğu da yine nakledilmiştir. **Nahlik**, Stanisław E.: "Development of Diplomatic Law. Selected Problems", Recueil des cours, vol. 222, 1990-III, 1990, s. 278-279. Günümüzde ise, bayrak ve arma kullanımı gönderen devlet için kabul edilen bir ayrıcalıktır (Bkz. Viyana Sözleşmesi (1961) m. 20). Bu ayrıcalık, belirtildiği üzere, konsolosluklar için de geçerli kılınmıştır. Ne var ki, bâzen tepkiler devam edebilmektedir. Nitekim fahrî konsoloslar açısından da bayrak ve arma kullanımına ilişkin olumsuz tepkilere rastlanılabilmektedir. Meselâ henüz Viyana Sözleşmesi'nin (1963) yürürlüğe girmediği bir tarihte İsveç'in Uddevalla kasabasındaki Hollanda fahrî konsolosunun bulunduğu binanın ön kısmında Hollanda armasının kullanmasına ev sahibi estetik sebeplerle izin vermemiş; devreye giren yerel yönetim 1955 yılında Avusturya Yüksek Mahkemesi tarafından verilen bir karara da atıfla meseleyi fahrî konsolos lehine çözümlenmiştir. Bkz. **Bratt**, s. 99.

¹⁴⁵ Ötesinde, fahrî konsoloslar da konsolosluk binası olarak kullanılan binanın dışında bu armayı kullanarak ilgili kişiler için konsolosluğun yerinin belirlenmesini kolaylaştırmaktadır. Bkz. **Sen**, s. 263.

¹⁴⁶ Konsoloslar açısından yargı bağışıklığının her zaman kolay bir biçimde belirlenmesi mümkün olmayabilir. Meselâ *Rissmann Dâvası* bunun bir göstergesi olarak ele alınabilir. Cenova'daki Alman konsolosu ebeveynlerinden biri Alman biri İtalyan olan ve İtalyan yargıçlar tarafından İtalyan ebeveyne velâyeti verilen yaşı küçük bir çocuğa pasaport vererek Almanya'daki ebeveynine gitmesini sağlamıştır. Alman Kanunlarına göre işlevi çerçevesinde hareket ettiği belirtilebilecek konsolosun, bulunduğu ülke devletinin yasalarına ise aykırı davrandığı iddia edilebilecektir. Her ne kadar İtalyan yargı organları Rissmann'ın görevleri dâhilinde hareket etmiş olduğunu kabul etseler de bazı İtalyan hukukçular özellikle Viyana Sözleşmesi (1963) 55'inci madde birinci fıkradan da hareketle Rissmann'ın yetkilerini aştığını ve suç işlediğini ileri sürmüşlerdir. Dâva hakkında bilgi ve söz konusu görüşlere ilişkin bkz. **Condorelli**, Luigi/**Gaja**, Giorgio (eds.), "Judicial Decisions. Consular Immunity: *Cassazione*, February 28, 1972, *re Rissmann*", Italian Yearbook of International Law, vol. 2, 1976, s. 339-343.

¹⁴⁷ Viyana Sözleşmesi (1963) m. 63.

¹⁴⁸ Viyana Sözleşmesi (1963) m. 64.

fahrî konsoloslara yargı bağışıklığı tanınmaması gerektiğinin en azından bazı çevreler tarafından savunulduğu da gözden kaçırılmamalıdır.¹⁴⁹ Buna karşılık, fahrî konsoloslara, meslekten konsoloslara sağlanan görevlerinden dolayı faaliyetleri çerçevesinde yargı bağışıklığından muaf tutulmaması anlayışının başta doktrinde olmak üzere ciddî eleştiriler aldığı belirtilmelidir. Bu minvalde, *Libera* yargıdan bağışıklığın fahrî konsolosları kapsamamasının onların işlevlerini görürken gerekli serbestiye sahip olamamalarına yol açacağına işaret ederek eleştirmiş ve fahrî konsolosların resmî işleri açısından bağışıklıklarının tanınmasını önermiştir.¹⁵⁰

Harvard Taslağında 21'inci maddede yer verilen kabul eden devletin yargı yetkisinden muafiyete ilişkin bir kısıtlamanın fahrî konsoloslar için özel olarak düzenlenmediği görülmektedir. Gerçekten de meslekten memurlardan farklı olarak muafiyetlerden yararlanmayacaklarının belirtildiği aynı metnin 26'ncı maddesinde 21'e bir atıfta bulunulmamıştır. Nitekim ilgili düzenlemenin resmî yorumunda yargı yetkisinden muafiyetin amacı, bir yanda konsolosluğun düzgün ve müdâhaleden uzak biçimde işlemesi iken, diğer yanda uluslararası hukukun temel bir yükümlülüğüne uyulması olarak gösterilmiştir. Bu haseple, müteâkip açıklamada bir kamu görevlisinin yabancı bir ülkede kendi devletinin orada o işlevi yapmaya kendisini yetkileendirme selâhiyetinin bulunduğu durumlarda gerçekleştirdiği ilgili icraî işlemlerden dolayı yerel hukuka göre sorumlu kılınamayacağına; bu gibi bir durumda bu hareketinin devletinin bir hareketini teşkil ettiği şeklinde kabul edilmesi ve çıkabilecek bir çekişmede sorunun diplomatik yollardan hâlle edilmesi gerektiğine veya uluslararası hukukun cevaz verdiği diğer yollarla çözülmesi gerekeceğine işaret edilmiştir.¹⁵¹

Fahrî konsolosluk binalarının ilke olarak kabul eden devlet yetkililerine karşı bir dokunulmazlığı bulunmamaktadır.¹⁵² Ancak, kabul eden devletin bu

¹⁴⁹ Meselâ bkz. *supra* dipnot: 128. Hatta konuya ilişkin Milletler Cemiyeti Taslağında konsolosların (meslekten ve fahrî konsolosların) yargısal bağışıklıklarının hiçbir şekilde kabul edilmemesi önerilmiştir. Bkz. "Annex to Questionnaire no. 9 Relating to Legal Position and Functions of Consuls", s. 406-407. *Libera* da Uluslararası Hukuk Komisyonunun Taslağını bu yönde eleştirmiştir. Bkz. *Libera*, s. 258-259.

¹⁵⁰ Bkz. *Libera*, s. 259.

¹⁵¹ Bkz. "The Legal Position and Functions of Consuls", s. 355.

¹⁵² Meslekten konsolosların işlevlerini icra ettikleri konsolosluk binalarının dokunulmazlığına ilişkin Viyana Sözleşmesi (1963) m. 31 şu şekildedir: "1. Konsolosluk binalarının bu maddede öngörülen ölçüde dokunulmazlıkları vardır. 2. Kabul eden Devlet makamları, konsolosluk şefinin, onun tarafından tayin edilmiş kimsenin veya gönderen Devletin diplomatik temsilcilik şefinin muvâfakati dışında, konsolosluk binalarının münhasıran konsolosluk işleri için kullanılan kısmına giremezler. Bununla beraber, âcil koruma ted-

binaları koruma yükümlülüğü Viyana Sözleşmesinde (1963) açıkça düzenlenmiştir¹⁵³. Fahrî konsoloslukların arşiv ve belgelerinin dokunulmazlıktan yararlanmasi gerek konsolosluk şefinin gerek öteki çalışanların meslekî veya özel belge ve dokümanlarından ayrılmış olmasını gerektirmektedir¹⁵⁴. Fahrî

*birleri alınmasını gerektiren yangın vesâir felâket hâlinde konsolosluk şefinin zımnî rızası alınmış sayılabilir. 3. Bu maddenin 2'nci fıkrasındaki hükümler saklı kalmak üzere, kabul eden Devletin, konsolosluk binalarına müsaadesiz girilmesine veya binaların tahrip edilmesine ve kezâ konsolosluğun huzurunun bozulmasına veya konsolosluğun onurunun kırılmasına engel olmak amacıyla gerekli her türlü tedbirleri almak gibi özel yükümlülüğü vardır. 4. Konsolosluk binaları, mobilyaları, konsolosluk malları ve kezâ ulaşım araçları millî savunma veya kamu yararı amaçlarıyla hiçbir çeşit el koymaya konu teşkil edemezler. Bu amaçlarla istimlâk yapılması gerekli ise, konsolosluk görevlerinin yerine getirilmesinin sekteye uğramaması amacıyla uygun tedbirler alınır ve gönderen Devlete peşin, âdil ve yeterli bir tazminat ödenir". Ayrıca, konsolosluk binalarının dokunulmazlığına ilişkin ayrıntılı açıklama ve değerlendirmeler için bkz. **Bedi**, Satyadeva: "Inviolability of Consular Premises", Indian Journal of International Law, vol. 15/1, 1975, s. 93-112; **Sawicki**, Stefan, "Privilege of Inviolability of Consular Archives and Premises", Polish Yearbook of International Law, vol. 18, 1989/90, s. 73-86. Özellikle âcil koruma tedbirlerinin gerekli kılması durumunda konsolosluk binalarına girişe ilişkin konsolosluk şefinin rızasının varlığının kabul edilmesi, konsolosluk binalarını diplomatik temsilcilik binalarının dokunulmazlığından ayıran en önemli farklardan biridir. Bu konuda Viyana Sözleşmelerine (1961, 1963, 1969) ilişkin görüşmeler esnasında oldukça tartışmalı bir süreç yaşandığı belirtilmelidir. Bu konuya ilişkin meselâ bkz. **Çamyamaç**, Anıl: "50. Yılında Özel Misyonlar Sözleşmesi ve Diplomasi Hukuku", KTO Karatay Üniversitesi Hukuk Fakültesi Dergisi, Cilt: 5 Sayı: 1, 2020, s. 38-39 ve dipnot: 48 (Özel Misyonlar Sözleşmesi).*

¹⁵³ Viyana Sözleşmesi (1963) m. 59 şu şekildedir: "*Kabul eden Devlet, bir fahrî konsolosluk memuru tarafından yönetilen bir konsolosluğa ait binaları korumak ve bu binaların işgal edilmesine veya hasara uğratılmasına ve konsolosluğun sükûnunun bozulmasına veya onuruna hâlel gelmesine engel olmak için gerekli tedbirleri alır*". Meselâ 28 Mayıs 1929 tarihli Almanya ve Türkiye Arasındaki Konsolosluk Antlaşması'nın 7'nci maddesinde de fahrî konsolosluk binalarına bağışıklık tanınmayacağı açıkça düzenlenmiştir.

¹⁵⁴ Viyana Sözleşmesi (1963) m. 61: "*Bir fahrî konsolosluk memuru tarafından yönetilen bir konsolosluğun arşiv ve belgelerinin, diğer kâğıt ve belgelerden ve özellikle konsolosluk şefinin ve kendisiyle beraber çalışan tüm kişilerin özel yazışmalarından ve kezâ meslekleri veya işleri ile ilgili eşyâ, kitaplar ve belgelerden ayrı tutulmaları şartıyla, nerede bulunurlarsa bulunsunlar, her zaman dokunulmazlıkları vardır*". Konsoloslukların arşiv ve belgelerinin dokunulmazlığı önemli ayrıcalık ve bağışıklıklardan birini yansıtmaktadır. Bu çerçevede, meslekten konsoloslarca yönetilen konsolosluklar açısından bu ayrıcalıkla ilgili karşılaştırma için bkz. Viyana Sözleşmesi (1963) m. 33. Viyana Sözleşmesi (1963) öncesinde de hâkezâ arşiv ve belgelerin dokunulmazlığı devletler için hayati önem teşkil etmiştir. Bu itibarla, 1914 yılında Birleşik Devletler'in Saltillo'daki konsolosluğunda bulunan kayıtlara ve konsolosluk şifre defterine el konulması Amerika Birleşik Devletleri'nin yoğun protestosuyla karşılanmıştır. Buna karşılık, 1922 yılında New York'ta Meksika konsolosluğunda hareket eden bir kişiye karşı açılan ticarî dâvada kon-

konsoloslara sağlanan bu yönlü dokunulmazlık aynı zamanda kabul eden devletçe ilgili belge ve dokümanların korunması gereğini de beraberinde getirmektedir. Haberleşme serbestisine ilişkin olarak bakıldığında fahrî konsolosların da temelde bu serbestiyi hâiz oldukları mütalâa edilmelidir. Bu düzenlemeye ilâveten, haberleşme serbestisine ilişkin fahrî konsoloslarla alâkalı özel bir düzenlemeye yer verildiği de dikkatlerden kaçırılmamalıdır. Bu minvalde, iki farklı devletin ülkesinde görev yapan fahrî konsoloslar arasında gönderilecek konsolosluk çantasının¹⁵⁵ haberleşme serbestisi çerçevesinde gönderilebilmesinin görev yapılan ülke devletlerinin rızasına tâbi kılındığı düzenlenmiştir.¹⁵⁶

Fahrî konsolosların, istisnalar hariç, temel olarak, vergi ve gümrük ayrıcalıklarından yararlanması kabul edilmemektedir. Aksi yönlü bir uygulamanın benimsenmesi, genelde kabul eden devletin vatandaşı konumunda olan ve gündelik kazanç getiren meslekî faaliyetlerini sürdürebilen fahrî konsolosların diğer vatandaşlardan ayrıcalıklı kılınmasına yol açacaktır. Nitekim bir yandan Havana Sözleşmesi (1928)¹⁵⁷ ile Viyana Sözleşmesi (1963)¹⁵⁸ ve ikili anlaşmalarda yer verilen düzenlemeler¹⁵⁹ diğer yandan doktrindeki görüşler bu yönlü uygulamanın kanıtlarını oluşturmaktadır.

solosluğun arşiv ve mülküne el konulması talebi, her ne kadar Birleşik Devletler tarafından o tarihte hiçbir Meksika Hükûmeti resmî olarak tanınmamışken ve ilgili şahıs *exequatur*'a sahip değilken, reddedilmiş ve sözde Meksika konsolosluğunun arşiv ve menkûlü böylece uluslararası hukuka uygun olarak korunmuştur. İlgili örnekler için bkz. **Stewart**, s. 53-54.

¹⁵⁵ İlgili terim Viyana Sözleşmesinin (1963) Türkçe resmî metninde “konsolosluk torbası” olarak çevrilmiş olsa da, “konsolosluk çantası” teriminin daha doğru bir tercih olacağı kanaati hâsıl olmaktadır. Konu hakkında meselâ bkz. **Çamyamaç**, Haberleşme Serbestisi, 2024, s. 160 ve dipnot 476.

¹⁵⁶ Viyana Sözleşmesi (1963) m. 58/4.

¹⁵⁷ Havana Sözleşmesi (1928) m. 20.

¹⁵⁸ Viyana Sözleşmesi (1963) m. 39/2 (m. 58/1 atfıyla), m. 60, m. 62 ve m. 66.

¹⁵⁹ Sadece ikili düzenlemelerde değil, devletlerin kendi ulusal düzenlemelerinde de bu yönlü belirlemelere gittikleri fark edilmektedir. Meselâ 1913 yılındaki Norveç Kraliyet Kararnâmesi bağlamında fahrî konsolosların ancak resmî kapasiteleri bağlamında edindikleri maaşlarının vergiden muaf tutulacağı düzenlenmişken, gümrük muafiyetinden yararlanamayacakları belirtilmiştir. Bu düzenlemelere ilişkin bkz. **Rosenne**, Shabtai (ed.), League of Nations Committee of Experts for the Progressive Codification of International Law, vol. II (*Documents*), Oceana Publications, Inc., New York 1972, s. 202-203.

SONUÇ

Fahrî konsoloslara ilişkin resmî bir tanım verilemese de bu kişilerin devletin resmî memuru olmadığı, maaş almadıkları, bu konuda spesifik bir eğitim görmedikleri ve kendi ticarî veya kazanç sağlayan faaliyetlerine devam edebildikleri ifade edilebilir. Bunun ötesinde, fahrî konsolos olacak kişinin kendisini atayan devletin vatandaşı olma zorunluluğu da yoktur. Bu çerçevede, fahrî konsolos olacak kişi kendisini gönderen devletin vatandaşı olabileceği gibi, nezdinde atanan devletin vatandaşı ve hatta üçüncü bir devletin vatandaşı dahi olabilecektir. Önemli olan atandığı yerde mukim olmasıdır. Bununla birlikte, devletler fahrî konsolos olarak atayacakları kişiler için birtakım özellikler arayabilmekte veya bazı şartlar öngörmektedir. Meselâ üniversite mezunu olunması, atayan devletin dil veya dillerinin iyi düzeyde bilinmesi, belirli bir mesleğin icrası, hatta bir üst yaş sınırlandırması, aranılan özellikler veya getirilen şartlar olarak ortaya çıkabilmektedir. Devletler fahrî konsolos atarken bu ve benzeri şartlardan biri veya birkaçını beraberce talep edebilecekleri gibi herhangi bir spesifik şart veya özellik aramayabilmektedir.

Bakıldığında, her devlet fahrî konsolosluk atamasında serbesttir. Yine her devlet kendi nezdinde fahrî konsolos atanmasını kabul edip etmeme konusunda da serbesttir. Atanırken, fahrî konsoloslar için, ilke olarak, tıpkı meslekten konsoloslar için de alındığı gibi, kabul eden devletten *exequatur* alınmalıdır. Fahrî konsoloslar kendilerini atayan devlet adına konsolosluk işlevlerini görmektedir. Ancak meslekten konsoloslarla mukayese edildiğinde bazı devletlerin belirli konsolosluk işlevlerini görmeleri konusunda fahrî konsoloslara kısıtlamalar getirebildiği görülmektedir. Fahrî konsolos olarak atanacak kişiden atayan devlet belirli bir düzeyde sadakat bekleyebilecektir. Görevi gereği düşünüldüğünde bu tür bir beklenti normal karşılanmalıdır. Bu beklentinin kaynağı ahde vefa ilkesine dayandırılabilir gibi salt ahlâkî sebeplere de dayandırılabilir. Ötesinde, fahrî konsolosların da ilke olarak ayrıcalık ve bağışıklara sahip olabileceği düzenlenmişken, konumlarının da bir gereği olarak bunların meslekten konsoslardan daha kısıtlı bir şekilde bu ayrıcalık ve bağışıklıklardan yararlandıkları görülmektedir.

Günümüzde çeşitli nedenlerle devletlerin harcamalar konusunda maliyetleri mümkün olduğunca kısma çabaları dikkat çekmektedir. Bilhassa devletler arasındaki siyasî ilişkilerin belkemiğini teşkil eden diplomatik misyonların bile bundan nasibini aldığı bir dönemde, diplomatik misyonlardan çok daha fazla ve yaygın kullanımı olan konsolosluk müessesesi için durumun daha da hassas hâle gelebileceği düşünülebilir. Bu çerçevede, daha ge-

niş kadrolu ve maaşlı memurlardan ziyâde fahrî konsolosların tercih edilmesi söz konusu olabilecektir. İlâveten bulunulan mahale ve dolayısıyla oradaki teâmüllere yabancı olmayan ancak aynı zamanda gönderen devletle de iyi ilişkiler içinde olan güvenilir bir kişinin bu yönlü kullanılması birçok avantajı da beraberinde getirecektir. Fahrî konsolosların bazı olumsuz yönleri gündeme getirilse ve bazı durumlarda bu yönlü örneklerle karşılaşılsa bile, avantajlarının daha ağır bastığı mütalâa edilebilir. Nitekim günümüzde birçok devletin fahrî konsoslardan yoğun bir şekilde yararlandığı yapılan araştırmalarla da ortaya çıkan bir gerçektir.

KAYNAKÇA

Uluslararası Antlaşmalar, Belgeler ve Mahkeme Kararları

Şehbenderlik Nizamnâmesi (1882).

Norveç Kraliyet Kararnâmesi (1913).

Lozan Barış Antlaşması (1923).

Havana Konsolosluk Ajanlarına Dair Sözleşme (1928).

Almanya ve Türkiye Arasındaki Konsolosluk Anlaşması (1929).

Konsolosların Hukukî Konum ve İşlevlerine Dair Harvard Taslağı (1932).

Yabancı Konsolosların Ayrıcalıklarına İlişkin 27 sayılı Irak Kanunu (1949).

Yabancı Diplomatik ve Konsüler Ajanlara ve Uluslararası Örgütler ve Kuruluşların Görevlerine Hükûmet Tarafından Tanınan Ayrıcalıklara İlişkin 69 sayılı Peru Kararnâmesi (1954).

Uyruksuzların Statüsüne Dair Sözleşme (1954).

Hollanda Yeni Ginesi'nin Birtakım Ulusal Düzenlemeleri (1958).

Uyruksuzluğun Azaltılmasına Dair Sözleşme (1961).

Diplomatik İlişkilere Dair Viyana Sözleşmesi (1961).

Konsolosluk İlişkilerine Dair Viyana Sözleşmesi (1963).

Konsolosluk İşlevlerine Dair Avrupa Sözleşmesi (1967).

Özel Misyonlar New York Sözleşmesi (1969).

Vatansızlık Hâllerinin Sayısının Azaltılmasına Dair Sözleşme (1973).

Konsolosluk Memurlarına, İşlevlerine ve Yetkilerine Dair Alman Kanunu (1974).

Türkiye Cumhuriyeti ile Belçika Krallığı Arasında Konsolosluk Sözleşmesi ve Mektup Teâtisi (1975).

Türkiye Cumhuriyeti ile Tunus Cumhuriyeti Arasındaki Konsolosluk Sözleşmesi (1982).

Finlandiya Konsolosluk Hizmetleri Kanunu (1999).

6004 sayılı Dışişleri Bakanlığının Kuruluş ve Görevlerine İlişkin Kanun (2010).

1 no'lu Cumhurbaşkanlığı Teşkilâtı Hakkında Cumhurbaşkanlığı Kararnâmesi (2018).

Kitaplar

- Aybay**, Rona: Tarih ve Hukuk Açısından Konsolosluk, Türkiye İşbankası Kültür Yayınları, İstanbul 2009.
- Aybay**, Rona: Tarih ve Hukuk Açısından Konsolosluk, Gözden Geçirilmiş ve Güncellenmiş İkinci Baskı, Literatür, İstanbul 2020.
- Boczek**, Boleslaw Adam: The A to Z of International Law, The Scarecrow Press, Inc., Lanham 2010.
- Çamyamaç**, Anıl: Diplomasi Hukukunda Haberleşme Serbestisi, Yetkin Yayınevi, Ankara 2024 (Haberleşme Serbestisi).
- Çamyamaç**, Anıl/**İnci**, Zekiye Özen: Uluslararası Hukuk ve Ceza Hukuku Yönleriyle Diplomatik Bir Bağışıklık Olarak Ceza Yargısından Muafiyet, Seçkin, Ankara 2020.
- Dembinski**, Ludwik: The Modern Law of Diplomacy. External Missions of States and International Organizations, Martinus Nijhoff Publishers, Dordrecht 1988.
- Denza**, Eileen: Diplomatic Law: A Commentary of the Vienna Convention on Diplomatic Relations, 4th Edition, Oxford University Press, Oxford 2016.
- do Nascimento e Silva**, Geraldo Eulalio: Diplomacy in International Law, A.W. Sijthoff, Leiden 1972 (Diplomacy in International Law).
- Fenwick**, Charles G.: International Law, 4th Edition, Appleton-Century-Crofts, New York 1965.
- Fox**, James R.: Dictionary of International and Comparative Law, 3rd Edition, Oceana Publications, Inc., New York 2003.
- Gamboa**, Melquiades J.: A Dictionary of International Law and Diplomacy, Central Lawbook Publishing Co., Inc., Quezon City 1973.
- Girgin**, Kemal: Osmanlı ve Cumhuriyet Dönemleri Hariciye Tarihimiz (Teşkilât ve Protokol), Türk Tarih Kurumu Basımevi, Ankara 1992.
- Gould**, Wesley L.: An Introduction to International Law, Harper & Brothers, New York, 1957.
- Grzybowski**, Kazimierz: Soviet Public International Law: Doctrines and Diplomatic Practice, A.W. Sijthoff, Leyden 1970.
- Hackworth**, Green Haywood: Digest of International Law, vol. IV, United States Government Printing Office, Washington D.C. 1942.

- Henkin, Louis/Pugh, Richard C./Schachter, Oscar/Smit, Hans** (eds.), *International Law: Cases and Materials*, 3rd Edition, West Publishing, St. Paul 1998.
- Hofstadter, Cami** *Green: Modern Consuls Local Communities and Globalization*, Palgrave MacMillan, Cham 2020.
- Irizarry y Puente, Julius**: *The Foreign Consul. His Juridical Status in the United States*, Burdette. J. Smith & Company, Chicago 1926 (The Foreign Consul).
- Irizarry y Puente, Julius**: *Functions and Powers of the Foreign Consulate—A Study in Medieval Legal History, Contemporary Law Pamphlets*, 1944 (Functions and Powers of the Foreign Consulate).
- “*Laws and Regulations Regarding Diplomatic and Consular Privileges and Immunities*”, United Nations Legislative Series. Volume VII, New York 1963.
- Lee, Luke T.**: **Consular Law and Practice**, Frederick A. Praeger, New York 1961.
- Lee, Luke T.**: **Consular Law and Practice**, 2nd Edition, Clarendon Press, Oxford 1991.
- Lee, Luke T./Quigley, John B.**: *Consular Law and Practice*, 3rd Edition, Oxford University Press, Oxford 2008.
- Lewis, Charles J.**: *State and Diplomatic Immunity*, 2nd Edition, Lloyd’s of London Press, London 1985.
- Meray, Seha L.**: *Devletler Hukukuna Giriş, İkinci Cilt, Yeniden Gözden Geçirilmiş Üçüncü Bası*, Ankara Üniversitesi Basımevi, Ankara 1965.
- Nussbaum, Arthur**: *A Concise History of the Law of Nations*, The MacMillan Company, New York 1962.
- O’Connell, Daniel Patrick**: *International Law*, vol. II, 2nd Edition, Stevens & Sons, London 1970.
- Oppenheim, Lassa**: *International Law. A Treatise*, vol. I (Peace), 2nd Edition, Longmans, Green & Co., London 1912.
- Ökçün, A. Gündüz**: *Konsolosluk Kanunu Hazırlık Çalışmaları*, Ankara Üniversitesi Siyasal Bilgiler Fakültesi Yayınları, Ankara 1973.
- Pazarcı, Hüseyin**: *Uluslararası Hukuk Dersleri*, III. Kitap, Gözden Geçirilmiş 3. Baskı, Turhan Kitabevi, Ankara 1999.
- Phillimore, Robert**: *Commentaries upon International Law*, vol. II, T. & J.W. Johnson, Law Booksellers, Philadelphia 1855.

- Phillipson**, Coleman: The International Law and Custom of Ancient Greece and Rome, vol. I, MacMillan & Co. Limited, London 1911.
- Platt**, Desmond: Christopher Martin: Cinderella Service. British Consuls since 1825, Archon Books, Hamden 1971.
- Rana**, Kishan S.: 21st Century Diplomacy. A Practitioner's Guide, Continuum International Publishing Group, London 2011.
- Reçber**, Kamuran: Diplomasi ve Konsolosluk Hukuku, Dora Yayınları, Bursa 2011.
- Richtsteig**, Michael, Wiener Übereinkommen über diplomatische und konsularische Beziehungen: Entstehungsgeschichte, Kommentierung, Praxis, 2. Auflage, Nomos, Baden-Baden 2010.
- Rosenne**, Shabtai (ed.): League of Nations Committee of Experts for the Progressive Codification of International Law, vol. II (Documents), Oceana Publications, Inc., New York 1972.
- Sarsembayev**, Marat: Diplomatik ve Konsolosluk Hukuku, Yepa Ltd. Şti., Ankara 2000.
- Sen**, Biswanath: A Diplomat's Handbook of International Law and Practice, Martinus Nijhoff, The Hague, 1965.
- Soysal**, İsmail (der.), Tarihçeleri ve Açıklamaları ile Birlikte Türkiye'nin Siyasal Andlaşmaları, Cilt I (1920-1945), Türk Tarih Kurumu Basımevi, Ankara 1983.
- Stewart**, Irvin, Consular Privileges and Immunities, Columbia University Press, New York 1926.
- Stowell**, Ellery C.: Consular Cases and Opinions from the Decisions of the English and American Courts and the Opinions of the Attorney General, John Bryce & Co., Washington D.C. 1909.
- Şimşek**, Sultan Şuanur: Cemal Kaşıkçı Olayı Bağlamında Konsüler Dokunulmazlık ve Bağışıklıklar, Adalet Yayınevi, Ankara 2023.
- Tuson**, E. W. A., The British Consul's Manual: Being a Practical Guide for Consuls as well as for the Merchant, Shipowner, and the Master Mariner in All Their Consular Transactions, Longman and Co. Paternoster-Row, London 1856.
- "United Nations Legislative Series. Supplement to the Volume on Laws and Regulations Regarding Diplomatic and Consular Privileges and Immunities", United Nations, New York 1963.

- Vattel**, de Emmerich: The Law of Nations, or, Principles of the Law of Nature, Applied to the Conducts and Affairs of Nations and Sovereigns, with Three Early Essays on the Origin and Nature of Natural Law and on Luxury, (translated by Nuggent), Liberty Fund, Inc., Indianapolis 2008 (from the edition of 1797).
- von Glahn**, Gerhard: Law among Nations: An Introduction to Public International Law, 7th Edition, Longman, New York 1996.
- Warden**, David Bailie: On the Origin, Nature, Progress and Influence of Consular Establishments, Smith, Paris 1813.
- Weis**, Paul: Nationality and Statelessness in International Law, 2nd Edition, Sijthoff & Noordhoff, Alphen aan den Rijn, 1979.
- Westlake**, John: International Law, vol. I (*Peace*), 2nd Edition, Cambridge 1910.
- Whiteman**, Marjorie M.: Digest of International Law, vol. 7, United States Government Printing Office, Washington D.C. 1965.

Makaleler

- Bedi**, Satyadeva: "Inviolability of Consular Premises", Indian Journal of International Law, vol. 15/1, 1975, s. 93-112.
- Bratt**, Martin: "Status and Functions of Honorary Consuls", Annuaire de l'Association des auditeurs et anciens auditeurs de l'Academie de droit international de La Haye, vol. 49/50, 1979/80, s. 95-100.
- Chen**, C. V.: "China's Reception of the Institution of Consular Relations", *Annals of Chinese Society of International Law*, vol. 8, 1971/72, s. 1-98.
- Condorelli**, Luigi/**Gaja**, Giorgio (eds.): "Judicial Decisions. Consular Immunity: Cassazione, February 28, 1972, *re Rissmann*", Italian Yearbook of International Law, vol. 2, 1976, s. 339-343.
- Czubik**, Pawel/**Szwedo**, Piotr: "Consular Jurisdiction", Max Planck Encyclopedia of Public International Law, on-line edition, edited by Wolfrum, August 2013 via <https://opil.ouplaw.com/display/10.1093/law:epil/9780199231690/law-9780199231690-e914> (son ziyâret tarihi: 22/11/24).
- Czubinski**, Zbigniew: "Polish New Consular Law- Selected Legal Problems", Polish Yearbook of International Law, vol. 13, 1984, s. 117-133.

- Çamyamaç**, Anıl: “Avrupa’daki Minyatür Devletlerin İkili Diplomatik İlişkilerine Dair Uluslararası Hukuk Açısından Pragmatik Bir Değerlendirme”, *Galatasaray Üniversitesi Hukuk Fakültesi Dergisi*, Cilt: 2019/2, 2019, s. 59-162 (Minyatür Devletler).
- Çamyamaç**, Anıl: “50. Yılında Özel Misyonlar Sözleşmesi ve Diploması Hukuku”, *KTO Karatay Üniversitesi Hukuk Fakültesi Dergisi*, Cilt: 5 Sayı: 1, 2020, s. 27-51 (Özel Misyonlar Sözleşmesi).
- Dela**, Mirosław: “Legal Status of the Honorary Consul”, *Wroclaw Review of Law, Administration & Economics*, vol. 4/1, 2014, s. 70-81.
- Didat**, Maxime, “Le consul honoraire: parent pauvre du droit international?”, *Annuaire français de droit international*, vol. 56, 2010, s. 101-138.
- Dienelt**, Anne: “Vienna Convention on Consular Relations (1963)”, *Max Planck Encyclopedia of Public International Law*, on-line edition, edited by Wolfrum, April 2011 via <https://opil.ouplaw.com/display/10.1093/law:epil/9780199231690/law-9780199231690-e1003> (son ziyaret tarihi: 22/11/17).
- do Nascimento e Silva**, Geraldo Eulalio: “The Vienna Conference on Consular Relations”, *International & Comparative Law Quarterly*, vol. 13/4, 1964, s. 1214-1254 (Vienna Conference on Consular Relations).
- do Nascimento e Silva**, Geraldo Eulalio: “Diplomatic and Consular Relations”, *International Law: Achievements and Prospects*, edited by Bedajoui, Martinus Nijhoff Publishers, Paris 1991, s. 437-447 (Diplomatic and Consular Relations).
- Economidès**, Constantin: “Consuls”, *Encyclopedia of Public International Law*, vol. I (A-D), edited by Bernhardt, North-Holland/Elsevier, Amsterdam 1992, s. 770-776.
- Ernst**, Andrea: “Honorary Consuls”, *Max Planck Encyclopedia of Public International Law*, on-line edition, edited by Wolfrum, January 2011 via <https://opil.ouplaw.com/display/10.1093/law:epil/9780199231690/law-9780199231690-e946> (son ziyaret tarihi: 22/11/24).
- Evriviades**, Euripides: “The Demands of Diplomacy: The Role of Career and Honorary Consuls”, *Whitehead Journal of Diplomacy & International Relations*, 2005, s. 21-27.
- Göcke**, Katja: “Stateless Persons”, *Max Planck Encyclopedia of Public International Law*, on-line edition, edited by Wolfrum, August 2013 via <https://opil-ouplaw->

com.peacepalace.idm.oclc.org/display/10.1093/law:epil/9780199231690/law-9780199231690-e878 (son ziyâret tarihi: 22/11/24).

- Green**, N. A. Maryan: "European Convention on Consular Functions: A Contribution by the Council of Europe to the Development of International Law", *Revue belge de droit international*, vol. 8/1, 1972, s. 176-188.
- Heyking**, Baron Alphonse: "La théorie et la pratique des services consulaires", *Recueil des cours*, vol. 34, 1930-IV, 1930, s. 811-912.
- Kowalski**, Michal: "Consuls", *Max Planck Encyclopedia of Public International Law*, on-line edition, edited by Wolfrum, March 2013 via <https://opil.ouplaw.com/display/10.1093/law:epil/9780199231690/law-9780199231690-e932> (son ziyâret tarihi: 01/07/17).
- Kussbach**, Erich: "Vienna Convention on Consular Relations (1963)", *Encyclopedia of Public International Law*, vol. IV (R-Z), edited by Bernhardt, North-Holland/Elsevier, Amsterdam 2000, s. 1289-1295.
- Libera**, Casimir: "Le consul honoraire depuis les origines jusqu'à nos jours", *Revue hellénique de droit international*, vol. 11/1, 1958, s. 236-263.
- Maresca**, Adolfo: "Les relations consulaires et les fonctions du consul en matière de droit privé", *Recueil des cours*, vol. 134, 1970-III, 1970, s. 105-162.
- Milbrandt**, Jay: "Stateless", *Cardozo Journal of International & Comparative Law*, vol. 20/1, 2011, s. 75-103.
- Munch**, Fritz: "Consular Jurisdiction", *Encyclopedia of Public International Law*, vol. I (A-D), edited by Bernhardt, North-Holland/Elsevier, Amsterdam 1992, s. 763-765.
- Nahlik**, Stanisław E.: "Development of Diplomatic Law. Selected Problems", *Recueil des cours*, vol. 222, 1990-III, 1990, s. 187-364.
- Palyga**, Edward: "Consular Protection with the Participation of a Third State in Polish Practice", *Polish Yearbook of International Law*, vol. 5, 1972/73, s. 265-284.
- Papas**, C.N.: "Brefs commentaires sur le convention de Vienne de 1963 sur les relations consulaires", *Revue hellénique de droit international*, vol. 17/1, 1964, s. 88-97.
- Pasarín**, Ana Mar Fernández: "Consulates and Consuls Diplomacy", *The SAGE Handbook of Diplomacy*, Edited by Constantinou & Kerr & Sharp, Sage, London 2016, s. 161-170.

- Sawicki, Stefan:** “Privileges of Inviolability of Consular Archives and Premises”, *Polish Yearbook of International Law*, vol. 18, 1989/90, s. 73-86.
- Scott-Smith, Giles:** “Edges of Diplomacy: Literary Representations of the (Honorary) Consul and the Public-Private Divide in Diplomatic Studies”, *New Global Studies*, 2017, s. 1-18.
- Staszewski, Wojciech Szczepan:** “Historical Development of the Institution of the Honorary Consul”, *Review of Comparative Law*, vol. 7, 2002, s. 121-139 (Institution of the Honorary Consul).
- Staszewski, Wojciech Szczepan:** “Historical Outline of the Institution of Honorary Consul in Poland”, *Review of Comparative Law*, vol. 8, 2003, s. 227-244 (Honorary Consul in Poland).
- Torres Bernardez, Santiago:** “La convention de Vienne sur les relations consulaires”, *Annuaire français de droit international*, vol. 9, 1963, s. 78-118.
- Ustor, Endre:** “Hungary’s Consular Conventions and the Equality of Treatment”, *Questions of International Law: Hungarian Perspective*, vol. II, edited by Haraszti, translated by Decsényi & Simon, Akadémiai Kiadó/Sijthoff & Noordhoff, Budapest 1981, s. 217-229.
- Vincze, Zoltán:** “Honorary Consuls in Hungary: Their Legal Standing and Applicable Benefits”, *Miskolc Journal of International Law*, vol. 2/2, 2005, s. 45-51.
- Wiebringhaus, Hans:** “Nouvelles conventions multilatérale du Conseil de l’Europe”, *Annuaire français de droit international*, vol. 10, 1964, s. 563-568.
- Žourek, Jaroslav:** “Le statut et les fonctions des consuls”, *Recueil des cours*, vol. 106, 1962-II, 1957, s. 357-498 (Le statut et les fonctions des consuls).
- Žourek, Jaroslav:** “Report on Consular Intercourse and Immunities (A/CN/108)”, *Yearbook of the International Law Commission*, vol. II, 1957, s. 71-103.

Medya (Gazete ve Internet) Kaynakları

- “A Booming Trade: Foreign Ministries Employ Ever More Amateurs to Do Their Bidding Abroad”, *The Economist*, August 31 2013 via <https://www.economist.com/international/2013/08/31/a-booming-trade> (son ziyaret tarihi: 22/11/24).

Rana, Kishan S.: “Opinion: Honorary Consuls-A Booming Trade”, DiploFoundation, September 30 2013 (last updated on 05/04/24) via <https://www.diplomacy.edu/blog/honorary-consuls-booming-trade/> (son ziyâret tarihi: 22/11/24).

Shane, Scott/**Savage**, Charlie: “Officials Say F.B.I. Knew of Petraeus Affair in the Summer”, The New York Times, November 11 2012.